

जावं त्याच्या वंशा

एका गावी शिवू नावाचा एक बरीच मुलगा रहात असे. तो नेहमी सुप्रीत आनंदात असे, तो मेहनत करीत नसे म्हणून गरीबीच त्याच्या वांट्याला आली. त्याच गावी एक जमिनदार रहात असे. शिवूजवळ खायला प्यायला काही उरले नाही, की तो जमिनदाराकडे जाऊन काम मागे आणि जमिनदाराने सांगितलेले काम मन लावून करी.

एकदा जमिनदाराने त्याला घोड्याला मालिका करायचे काम दिले. शिवू मालिका करतांना मोठ्याने ओरडला—“जहो, पहा, पहा! हा घोडा लाऊन पिऊन कसा माजला आहे. याचे नदीत तर पहा. मीच जमिनदाराचा घोडा असतो तर मला पोटभर खायला प्यायला मिळाले असते आणि माझ्या सेवेला कित्येक नोकर हजर असते.”

तोच विचार त्याच्या मनात बराच वेळ घोळत राहला. पण घोड्या वेळाने त्यालाच आपल्या सुखेपणाबद्दल हंस् आले. त्याला हसतांना पाहून घोडा बराच वांचला आणि शिवूला मनुष्यांच्या भावाभात विचार लावला—“तुला खरोखर घोड्याचा जन्म मिळाला असे वाटत आहे का?”

घोडा बोलू लागला पाहून शिवू चकित होऊन घोड्याकडे पाहू लागला. घोडा पुन्हा म्हणाला—“जमिनदार चावकाने कसा बडवतो त्याचा अनुभव घ्यावयाचा असेल तर माझे दोन्ही कान पकडून मनातल्या मनात माझा जन्म मिळाला असे देवाजवळ मारणें पाग, तुला घोड्याचे रूप येईल. पाहिजे तर मी म्हटले ते खरे की खोटे याची खात्री करून घे!”

शिवूने खात्री करून घेण्यासाठी घोड्याचे दोन्ही कान घट्ट धरले व म्हणाला—“मला

जमिनदाराचा घोडा कर.” दुसऱ्या क्षणाला तो घोडा झाला व घोड्याच्या जागी एक तैरागी जसा जंमलेला दिसला आणि बाईपाईने तबेल्याच्या बाहेर निघून गेला.

बैरागी निघून गेल्यावर शिवूला त्याची चूक कळली. आता त्या अश्वरूपातून आपल्याला सुटका कशी मिळणार व पुन्हा आपल्याला मनुष्यरूप कसे मिळणार हे त्याला कळलेना. तरी संधी मिळाली तर लगेच येवून पाव काढायचा, जसे त्याने मनाशी ठरविले. आपल्याला अश्वरूप मिळाल्याबद्दल त्याला एका वाजून आनंद वाटत होता तर दुसऱ्या वाजून आमुष्यभर घोडा म्हणूनच रहावे लापणार की काय याची काळजीपण वाटत होती.

घोड्या वेळाने जमिनदाराने नोकराला घोड्यावर खोगीर चढवून व त्याला लगाम घालून घेऊन यायला सांगितले. त्याने शिवूला हाक मारली. पण तबेल्यात शिवू नव्हता. म्हणून तोच नोकर घोड्याला सोडून बाहेर घेऊन आला. तेव्हा घोड्याने त्याला काय मारली आणि पळू लागला. जमिनदाराचे नोकर त्याचा पाठलाग करू लागले. पण तो पळतच राहला.

शिवू सरळ त्याच्या घरी जाऊन आपल्या आईजवळ उभा राहला. त्याची आई त्याला कोठे तरी लपवून ठेवील असे त्याला वाटते होते. तो आईला तसे म्हणाला देखील. पण त्याची भाषा तिला कळली नाही. उलट घरात शिवून आलेल्या घोड्याला पाहून ती बाबरली आणि त्याला पळवून लावण्याचा प्रयत्न करू लागली. मोठ-मोठ्याने ओरडून ती त्या घोड्याला, तांडाला बाले ते बोलू लागली.

इतक्यात जमिनदाराचे नोकर येऊन पोचले. सर्वांनी मिळून घोड्याला धरले व बाहेर ओढून घेऊन आले. परंतु अश्वरूप

शिवू त्यांच्या हातातून आपली सुटका करून घेण्याचा प्रयत्न करू लागला. तो मागच्या पायावर उभा राहला आणि थोड्या वेळाने जमिनीवर ओळू आगला. पंढर पुन्हा उभा राहून घरात पळून गेला. त्याची आई घाबरून घरातून बाहेर पळून गेली. दहा जणांनी मिळून शिवूच्या तोंडात रुगम घातला आणि खोमीर पाटीला बांधून त्याला बाहेर घेऊन आले. जमिनदार बराच वेळ वाट पाहत उभा होता. त्याला परगामी जायला उघीर झाला होता. म्हणून तो चढईची घोड्यावर बसला. घोडा साथकाश उठासारखा चालू लागला.

घोड्याला झाले आहे तरी काय, मालकाला कळना.

जमिनदाराचा वाटले की घोड्याच्या अंगात वारे शिरले असावे. रस्त्याचा दोन्ही बाजूला संमत पाहणारांची गर्दी जमली. सर्व जंकित होऊन कधी घोड्याकडे तर कधी जमिनदाराकडे पहात होते. त्यांना पाहून शिवूला हंस् आले. तो रस्त्याच्या मधोमध मागच्या पायाचे भुवने टेकून पुढच्या पायावर उभा राहला व हंस् लागला. ते घोड्याचे शिकाळणे नव्हते, ते माणसाच्या हसण्यासारखे सर्वांना ऐकू आले. म्हणून लोकांना जास्तच आश्चर्य वाटले.

जमिनदार जमिनीवर आकळला व घुळीने त्याचे सर्व कपडे व अंग माखून निघाले. तो उठून उभा राहून अंगानरणी वृळ झाडू लागला. शिवूला जमिनदाराची दया आली. ज्याने समोरचे पाय हातासारखे जोडून जमिनदाराला नमस्कार केला.

"पहू, घोडा जमिनदार साहेबांना नमस्कार करतो आहे." लोक जंकित होऊन म्हणू लागले.

आपला माणसाचा घोड्याने केल्यावद्दल जमिनदाराला भयंकर राग आला. त्याला तेथे थांबून आपले जस्त हंस् करून घेणे

जावडले नाही. नशिवाने घोडा उठून उभा राहला. जमिनदार त्याच्यावर बसला. तो हातात रुगम घेऊन स्वतःला सावरून बसणार इतक्यात टाच मारण्यापूर्वीच घोडा भरधाव सुटला. जमिनदार खाली जमिनीवर पडू लागला. त्याने घोड्याच्या मानेला धिळला झालून स्वतःला बांधविण्याचा प्रयत्न केला.

शिवू त्याच स्थितीत बराच वेळ पळत राहला. शेवटी एका गावानजोक पोचल्यावर त्याने पळण्याचा बेश थोडा थोडा कमी केला. गाववाले थोडेस्वाराची ती दुईसा पाहून त्याची कीव करू लागले व त्याच्या मदीली भावले. घुळीने मासलेंले अंग व कपडे असल्याने जमिनदार मान खाली करून बसून होता. त्याने त्या गावानाच्या ओळखण्याचा प्रयत्नदेखील केला नाही. स्वतःचे तोंड लपवू लागला.

जमिनदार घोड्यावरून वाईघाईने खाली उतरण्याच्या प्रयत्नात आपला सर्व भार एका माणसावर टाकून उतरण्याचा यत्न करू लागला. परंतु जमिनदाराच्या हातात एका माणसाचा कानच आला. तो भ्रमूष त्या गावचा पाटील होता. त्याला तो त्याचा अपमान वाटला. त्याने त्याला

जमिनीवर खाली पाडले व जोराने त्याला एक लाय मारली.

शिवूला त्या माणसाचा राग आला. पाटलाचे बेश आपल्या वातात धरून शिवू त्याला ओहू लागला. तरी शिवूचा राग शांत झाला नव्हता. जो कोणी समोर दिसला त्याच्या अंगावर शिवू घावून गेला आणि त्याला दाबू लागला. म्हणून गावकरी भिऊन पळून गेले. घोड्याची थोड मोडण्याचे ठरवून काठ्या, बाले, धरळी, बे हाती आले घेऊन सर्व घोड्याच्या अंगावर घावून गेले.

शिवू गावकऱ्यांच्या हातात हत्यारे पाहून धरधर कापू लागला. तो जोरजोराने धावू

सुटका मिळेल का? कोरांच्या हातून सुटू का? म्हणून दीर्घ आयुष्यारोप मिळाले तर चांगले नाही का?" नवरा म्हणाला.

"पण गरीबीत खंयच दर्व जगावे लागले तर ते आयुष्य म्हणजे एक भारच वाटेल नाही का?" बायको म्हणाली.

"तू म्हणालीस ते देखील बरोबर आहे, म्हणा! म्हणून आपण दोघां विचार करून काय तो घर मागून घेऊ.

त्यानंतर लाकूडफोड्याच्या बायकोने बूल घेतून "या वेळेला सायला मासे मिळाले तर किती बरे होईल?" असे म्हटले मात्र, संपरातून पटपट मासे खाली घेऊन पडले.

चन्पाळ कळले की तीन बरांपैकी एक संपला. तो आपल्या बायकोला म्हणाला— "अग वेडे! तू तरी काय घर मागून घेतलास? या पैसा हे सर्व मासे एका माळेत ओवळले माशितले असवेच तर ते कुठ्या?

गळ्यात वेऊन पडले नसते का?" दुसऱ्या क्षणाला ते सर्व मासे एका माळेत ओवळले गेले आणि लाकूडफोड्याच्या बायकोच्या गळ्यात ती माळा बाऊन पडली.

"तुम्ही तरी काय घर मागितलात? आणि मास्या वेडेपणाच्या गोष्टी सांगता! तुम्ही सुद्धा आपली एक घर फुकट घाल-वलात की नाही?" बायको म्हणाली आणि आपल्या गळ्यातली माळा काढू लागली. पण तिला ती काढता आली नाही. ती तिच्या अंगाला चिकटली होती.

"तुम्ही हा घर मागून मास्या तोंडचे मासे सुद्धा ओढून घेतलेत. तुम्ही ही माळा काढून घेतली नाहीत तर मी मालेनेच गळ्याला कापू लागून जीव देईन." बायको म्हणाली.

बरोबर होताच होऊन लाकूडफोड्याने बायकोच्या गळ्यातली माळा बाहेर निघावी म्हणून घर मागून घेतला.

पडकें देऊळ

[१९]

[त्या दिवशी राजी वृत्तिक वीषाचरीण रागटी जातीच्या एक दोळीने शिखीमुख व त्याच्या सर्व साथीदारांना कैद केले. त्या जातीच्या बायकांच्या तांडी उन्मल कावाची गोष्ट कळली. ही ऐकून नांगरीय त्याच्या सोधार्थ येता व त्याने ठेकल्या पाहरेकऱ्याला बोलून देवते. तो खडकावरोबर, शिखीमुखच्या दोळीतले लोक जेथे सोपवे होते, जेंवराच्या त्या बायकांच्या बाजूला गडगडत जाऊ लागला. पुढे—]

गुहेत निजलेला वृत्तिक जातीचा नायक असाता वृद्धिक जातीचा नायक गुहेतून आणि गुहेसमोर पेंगत बसलेले शिखीमुख बाहेर पडत आला.

व त्याचे अनुयायी, डोंगरावरून गडगडत येणाऱ्या दगडाचा आवाज ऐकून पायकून गेलं. तो पाहरेकरी सुद्धा खडकाबरोबर खाली येत होता. भूकंपामुळे खडक खाली येत असावा असे सर्वांना वाटलं. शिखीमुख लागले त्याच वेळी तो खडक व त्याच्या-आपल्या अनुचारांना वीर देऊन सावध करीत बरोबर तो पाहरेकरी खाली येऊन जोराने

"सावधान"

रहिण्याच्या श्रयल करू कामला आणि म्हणाला—“आपण शत्रु जातीच्या ज्या लोकांना काळ करू केले होते त्यांच्या पैकी एकाने माझ्या पाठीमागून येऊन माझे हात पाय बांधून ठेवले. ही बातमी आपल्याला कळायी म्हणून मीच आपला जीव धोक्यात घालून या दगडावरून खाली आलो.”

पाहरेकरी म्हणाला ते ऐकून वृश्चिक नायक व शिखीमुख दोघे ही चकित झाले. शिखीमुखने पाहिले, नांगसोम दिसत नव्हता. तर मग तोच जसाचा असे त्याला वाटले व तो ती गोष्ट विक्रमकेशरीला सांगू लागला तेव्हापासून वृश्चिक नायक म्हणाला—“तुमच्या पैकी एक जण उन्मत्त काताच्या घोषार्थ मिला आहे. त्याने खरेच कसबे हे फळ खाल्ले तर निश्चित मरणावर, त्याला आता कोण काय करणार?”

“तरमग लवकर जाऊन आम्ही नांगसोमला ते फळ त्याने खाऊ नये असे सांगतो. पण ते फळ खाल्ल्याने जिवाला कसा काय धोका येतो?” शिखीमुखने विचारले.

“वृश्चिक नायकाव्यतिरिक्त इतर कोणत्या ते फळ खाऊन पचविता येणार

नाही. मी दोनच दिवसांपूर्वी माझा कंदी—तो खेडीवाला पुजारी आहे ना—त्याला ते फळ खावला देऊन त्याच्या कडून सर्व खरे काय ते वदवून घेण्याचा विचार केला होता.” वृश्चिक नायक म्हणाला.

त्यावर शिखीमुख त्याला म्हणाला—“नांगसोम कोणत्या फसवून त्या उन्मत्त काताच्या शोषार्थ मिला नसावा. या प्रवेशातल्या हवापाण्यानेच त्याचे डोळे फिरले असावे. आम्ही तर तुझे मित्र आहो. म्हणून पक्क्या देवळाचा तुला शोध काढा-दयाला असेल तर आम्ही तुला सर्व प्रकारे मदतच करू. जल तर, पहिल्याने नांगसोमला हुडकून काढू.”

वृश्चिक नायक आपल्या जालीच्या लोषांना म्हणाला—“जातां पर्यंत त्याने ते फळ खाल्ले असेल तर आपण वृश्चिक घातेच्या समोर त्याचा बळी देऊ.” नंतर तो शिखीमुखला म्हणाला—“जरा, कात खाऊन आपला जीव धोक्यात घालण्यापूर्वी त्याला आपण पकडून घेऊन येऊ.”

सर्व वृश्चिक नायकांच्या पाठोपाठ उन्मत्त काताची झाडे ज्या तलावाच्या काठी होती त्या बाजूच्या निघाले, परंतु तिकडे नांगसोमने झाडावर चढून फळ

तोडून खाल्ले होते. फळ खाल्ल्यावर त्याला जमीन, झाडे, डोंगर वगैरे फिरत आहेत असे वाटले.

“मी उन्मत्त कात खाल्ला आहे. माझे डोळे गर गर फिरू लागल्या सारखे होते आहे. या स्थितीत मी भूगर्भात पडके देऊळ कोठे दडले आहे शोधून काढतो. पडके देऊळ आणि वृश्चिक घातेचे देऊळ एकच तर नसेल? ते पहा! पडके देऊळ मला सापडले. पहा, ते पहा!” असे मोठ-मोठ्याने ओरडत नांगसोम हाताने आपल्याच नेस ओढीत भ्रमिण्यासारखा त्या डोंगरात धावत पळत सुटला.

वे आपल्या इतर अनुयायांना सावध रहायला सांगून ती वृश्चिक पाहूरेकन्यांना म्हणाला—“जे ओरडणार मृत्यू आहे ना, त्यांच्या बंगत देवी आली आहे. तो देवीचा मोठा शक्त आहे. त्यांच्या पाठोपाठ आपण येऊ नों वृश्चिक मातेक देऊळ आपल्यास मिळेल. चला, नको तका म्हणू.”

वृश्चिक जातीचे लोक भोळे होते. म्हणून पुजाऱ्याच्या बोलण्यावर विश्वास करून ते सर्व नांगसोमच्या सोद्याचे निघाले. उजाडल्याच्या सुमारास रमंग नांगसोम एका गुहेसमोर दिवला. गुहेवर कोळिष्टके पुष्कळ खमली होती. त्यांत एक भयंकर मोठा विनू उडकला होता आणि कोहेर येण्यासाठी धडपड करीत होता.

नांगसोम ह्या कोळिष्टकात उडकलेल्या विचवासमोर एक तलवार घेऊन उडधा मारीत ओरडत होता—“वांबवा! मला वांबवा! एक भयंकर नावा मला मिळणार आहे.” नांगसोमचे ते धमिष्टासारखे ताचणे ओरडणे पाहून स्थाने उत्कृष्ट कात खात्का असल्याचे पुजाऱ्याने ओळखले. वृश्चिक जातीच्या विचवासप्रमाणे त्याच्या मदतीने पडेके देऊळ आपल्याला नक्कीच सापडेल, असे आशा पुजाऱ्याला वाटू लागली.

पुजाऱ्याने नांगसोमजवळ आजून त्याला विचारले—“तू इतकू जातीचा आहेस ना? तुला की मोल्यदा वावात पाहिले होते! तुझे नाव नांगसोम नाही का?”

नांगसोम पुजारी म्हणाला ते ऐकून बरेकर फिरव त्याच्याकडे पहात म्हणाला—“अरे संदीवात्या सौगाक्या! कोण रे तू? तू सिद्ध पुरुष असलास तर मला त्या मयरीच्या हातातून शंखद. मी तुझे उपकार अन्मयर विवरणार नाही.” असे म्हणत नांगसोम पुजाऱ्याच्या पांथवर ओटांगण घालून रडू लागला.

पुजाऱ्याने त्याला हात धरून जम केले व म्हणाला—“अरे ह्री मगर नाही. हीन खोब्याचे एक निघाव आहे. एका क्षणात वहा या सर्वांना ठार करतो.” असे म्हणत त्याने नांगगिवाडाला ओरडून म्हटले—“नांग-विधाडा! त्या भुविणीला ठार कर शडू!”

तुसच्या क्षणाक नांगगिवाडाने त्या विचकावर तलवारीचा धार केला. विचकाचे दोन तुकडे झाले व त्याच्या अंगतल्या विचित्र रंगाच्या रसाने सर्व वाळे ओछे झाले. नांगसोम हो रंग पाहून बरबरकापू जागला आणि म्हणाला—“याच्या प्रवाहात वाहू लागलो आहे. मला पोहता येत नाही. मला वांबवा!”

पुजाऱ्याने नांगसोमच्या दोक्यावर व अंगा बांधावर हात फिरवून म्हटले—“तू त्रिऊ नकोस! मी हा रक्ताचा प्रवाह पाण्याचा प्रवाह करतो अप. तू त्यात शिखन भूगर्भातल्या पडक्या देवळापर्यंत आ.”

“सिद्ध बुरूची आवा शिरसांबा!” असे म्हणत नांगसोम कोठे तरी भरभर जाऊ लागला.

पुजारी आपल्या अनुयायांना म्हणाला—“याच्या मयतीने आपल्याला देवळापर्यंत जायचें आहे. परंतु कोठे काय व कसा धोका येईल, सांगणे कठीण आहे. हा वेडा पीर आपल्याकडे कोठे नेतो, कोणास ठाऊक?

खाली एक मोठी दरी होती. त्या दरीत मोठमोठी वडानी झाडे होती. नांगसोमने त्या दरीत पाहून म्हटले—“सिद्ध गुरू! पडले देऊल याच दरीत आहे. ओ हो, हो! किती सोने! किती रत्ने! हे पहा, देऊल व त्याच्यावरचा तो सोन्याचा कळस!”

गुजाराच्याने दरीत ब्रुवर न्याहाळून बराच वेळ पाहिले. पण त्याला कोठे काही दिसले नाही. मोठमोठ्या वडाच्या साडांशिवाय व त्यांच्या पारंग्याशिवाय त्याला काहीच दिसले नाही.

“हे सर्व ह्या वेड्याचे बरगळणे आहे! या दुष्टाने आपल्याला कोठे कोठे व कधी पायपीट करविली पहा. या भूलांला या दरीत डकलून देऊन मोकळे व्हावे लागेल.” गुजारी संतापून म्हणाला.

गुजारी म्हणाला ते ऐकून नांगगिवाड म्हणाला—“गुरूचं! आज्ञा करावी, मी या वेड्याला खर करून त्याचे तुकडे तुकडे करून एका क्षणात त्याला दरीत डकलून वाटेला लावतो.” असे म्हणत त्याने नांगसोमवर तलवार उगारली.

दुसऱ्या क्षणास ब्रुविक जातीच्या लोकांनी आपापल्या दगडी कुऱ्हाडी उगारून दरडावून म्हटले—“खबरदार! या दुष्टा

जातीच्या मागसाच्या अंगाचा हात लवचक तर! हा ब्रुविकमातेचा अतुल्य भक्त आहे तो म्हणाला तसे याच दरीत ब्रुविकमातेचे देऊल असेल ही!”

गुजारी त्यावर काही बोलणार इतक्यात नांगगिवाड मध्येच म्हणाला—“गुरूदेव! मी हवेत उडत त्या दरीत जाऊन पाहून येऊ का काय आहे ते?”

गुजारी नांगगिवाडाला दरडावून म्हणाला—“तुला जास्त चढलेली दिसते आहे. म्हणून तुझी बटबट चालू आहे. तुला एक माकड करून या जंगलात आवावर सोडून निघून जाईन, खबरदार!”

“गुरूचं! कृपा करून तेवढे करू नका! या जंगलात शाहाबाची फळे खाऊन जिवंत राहणे कठीण होईल मला.” नांगगिवाड म्हणाला.

नांगगिवाडाची बटबट चालूच होती आणि गुजारी दबकून उभा राहला व म्हणाला—“तो पहा, तो खबर शिखी आणि त्याचे साबीदार येऊन पोचले.”

शिखीमुख हांगरावर उभा राहून मोठ्याने शोरडला—“नांगसोमला बाहेर ओढा!” नंतर गुजाराच्या म्हणाला—“दुष्टा! किती जिवतानंतर तमोर आला

अहेस रे! पळण्याचा प्रयत्न केलास तर, सरखर, जाण किंवा शाल तुम्हा छातीच्या आरपार जाईल.”

गुजारी कसे निसटून पळावे याचा विचार करू लागला. तेवढ्यात त्याला एक शकल सुचली. त्याने नांगसोमला उचलून सांघावर घेतले आणि हांगरावरच्या मोठमोठ्या खडकांवाड पळू लागला.

परंतु तो सांघाच्या तोंडातून सुटका करून येऊन व्हिह्या जवळपास सांघडल्या शारखा जंगलाच्या तावडीत सांघडला. जंगल संगडत पुढे आला आणि “दुष्टा! अशांत निसटून कोठे पळतोस, ते पाहतां.”

चांदोवा

१५

चांदोवा

एण याच्या निसटून जाऊ देता काय नवे? एवढे लक्षात ठेवा.” नंतर सर्व नांगसोमच्या पाठोपाठ बाळू लागले.

नांगसोम हांगर, टेकड्या व दगड झाडी पार करून पुढे चालला होता व गुजारी आपल्या अनुयायांवरून त्याच्या पाठी-मागून अनेक प्रकारे मास सोसत जात होता. उन्मत्त काताच्या प्रभावाने नांगसोमला म्हणतच किडांखेडील हत्तीसारखा वाटे. अशा वेळी तो मोठ्याने ओरडे—“सिद्ध गुरू! बांचवा!”

दुपारपर्यंत सर्व लोक नांगसोमच्या पाठोपाठ एका उंच हांगरावर येऊन पोचले.

बसे म्हणत त्याने पुजाऱ्याला जाऊन आपल्या बगरबिडीत धरले.

पुजाऱ्याने नांगसोमला जमिनीवर टाकले होते आणि कडरेची कटपार काढून जंगलाला मारण्यासाठी ती उगारली. जटा पटीत कटपार जांगलाच्या साड्याला कापली. एव कटपारीचा वाद सुरूत करून जांगलाने पुजाऱ्याची मान पुरून ती जावळ्यापास इपलत सुरू केला. पुजाऱ्याने आपली मान बळवून आपला इचाव केला. परंतु त्याची सैदी जांगल्याच्या हातात जायली.

जांगलाच्या पळमेतून रक्त पडत होते. एव त्याने पुजाऱ्याची सैदी पट्टे घालून देवली व त्याला करपटत गोंगराकडे बोवू लागला. पुजारी जावळ बरीत पडतो की काय या भीतीने स्वतःचा रक्ताव करवा-साठी बघपट करू लागला.

त्याच वेळे निधीमुल तेथे येऊन बोंबला आणि म्हणाला—“जांगला! तुम्ही स्वागि-

भक्ती घरी ठरली. त्या दुरदाका जावळ बर बोवून येऊ घकत नाही. माग जातीच्या नावकाची बुलगी कापयल्ली हिने माची सैदीच जाणावला सांगितली होती,” असे म्हणत निधीमुलने आपल्या तळवारीने त्याची सैदी छाटून घेतली आणि दुसऱ्या हाथाला कळोटेत आप्यासारखा पुजारी ओरळत बरीच्या कळाला जाऊन बोवला.

त्या पळबडीत नांगसोमकडे कोबाचे लक्ष्य घेले नाही. पुजाऱ्याने त्याला जमिनी-वर टाकल्यावर तो मोठमोठ्या पडक्या जाड्याकडे व त्याच्या पांढ्यांकडे पहात राहला. इतक्यात त्याला पुजाऱ्याची किंकाडी व नंतर कडके ऐकू आले. ते ऐकून नांगसोम ओरवू लागला—“ते पडत, पडके टेकत!” असे म्हणत तो पडक्या जाड्याच्या दिशेने पळू लागला.

(पुढील गोष्ट पुढील वळी)

अर्धे राज्य

विजयादिलाने हट्ट सोडला नाही. तो सावाजबळ गेला, मेल जांघावर काढून घेतले आणि योनपणे स्मरानाच्या दिशेने बावू लागला. तिन्ही जेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, कस्त मेहनत केवपणेच पनुष्य आपल्या कामात यशस्वी होतो असे नाही. त्याचे जगादुरप म्हणून ही तुला प्रतापची दोष्ट सांगतो. अक्ष रेज्ज ऐक” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्राचीन काळी एक बहुत बरोबेखोर एका देवात रडत बसे. त्याने अनेक बरोबे काढून बरोबे संपत्ति एका गुप्त स्थानी साठवून ठेवली.

त्या बोराळा कधी कोणी पाहिले नव्हते. तरी लोकांनी ‘प्रबंद’ असे त्याला नाव दिले होते. त्याचे बरे नाव कोनाजान माहीत नव्हते. त्याला एकड्यासाठी राजाने

येताळाच्या गोरी

Fullscreen

127

X

◀

⌂

▶

32 / 84

त्याने, आजपर्यंत जी संपत्ती जमविली होती ती उचलून घेऊन परदेशात निघून जाणे पण सोपे नव्हते. रिकाम्या हातांनी इतकी वर्षे जीव धोक्यात घालून जमविलेली संपत्ती सोडून जायला त्याचे मन मानेना. म्हणून त्याने पुष्कळ विचार करून चोरीचा पंजा काही काळ बंद करण्याचे ठरविले. त्याला कोणी ओळखणे शक्यच नव्हते. राजकुमारीचा उल्लाह ओसरल्यावर व राजकन्येचा विवाह व्हायला होऊ न शकल्यामुळे पुन्हा राज्यात पाफीलपणा रिडू लागला की सर्व संपत्ती घेऊन परदेशात निघून जायचे, असा त्याने आपल्या मनाशी विचार केला. तसे ठरवून तो मजुरी करून स्वतःचा उदर निर्वाह करू लागला.

एक वर्षभर राज्यात कोठे चोरी झाली नाही. प्रजा चोरी नावाची मोठ्ठम विसरून गेली. प्रचंड कोठे तरी पळून तरी गेला असावा किंवा गेल्या असावा, असे सर्व म्हणू लागले.

राजाच्या सैन्यात प्रताप नावाचा एक शूर सैनिक होता. अनेक युद्धात त्याने पराक्रम दाखवून राजाची शायसकी मिळविली होती. त्याने राजकुमारीला जेव्हा अगदी पहिल्याने पाहिले तेव्हाच

त्याने, लगेत करायचे तर हिच्याशीच असे मनाशी ठरवून टाकले होते. पण आपण किती शीर्ष गाजवले तरी राजकन्येची आपल्या सारख्या सामान्य सैनिकाचा विवाह कसा काय होणार, या विचाराने तो हताश झाला होता.

त्याच सुमारास राजाने वचंकी पिटवून प्रचंडला पकडून देणाराशी राजकन्येचा विवाह करून देण्याचा निश्चय जाहीर केला होता. म्हणून प्रतापने डोळ्यात तेज बाळून व पुष्कळ मेहनत करून प्रचंडला शोध काढण्याचे ठरविले. त्याने प्रचंडला ओळखणारा मनुष्य येतला तर त्याच्या मदतीने प्रचंडला पकडता येईल असा विचार केला व त्या मनुष्य कोठे मिळतो असे, याचा शोध सुरू केला.

प्रताप शवडी मेहनत करीत होता. त्याला आणखी एक कारण होते. त्याला असे वाटू लागले होते की राजकुमारीचे त्याच्यावर मन जडले आहे. कारण एकदा राजा व राजकुमारी यांच्या समक्ष राजाने केलेल्या घोषणेचा उल्लेख करून तो म्हणाला होता की कोणी सामान्य मनुष्याच्या हाती प्रचंड पकडला गेला तर राजकुमारीचा त्यात अपमान नाही का,

होणार? त्यावर राजकुमारी म्हणाली होती—“बाबांच्या आज्ञेचे पालन करण्या-पेक्षा जास्त मोठे कर्तव्य पाहून मुलीला काय असू शकणार? तसा सामान्य मनुष्य प्रचंडला पकडून देणे शक्यच नाही.”

त्या दिवसापासून प्रताप प्रचंडला पकडण्यासाठी पुष्पट मेहनत करू लागला. परंतु त्याची सर्व मेहनत फुकट गेल्यासारखे त्याला वाटू लागले. कारण लोक म्हणतात तसा प्रचंड देश सोडून कोठे पळून गेला असेल किंवा गेल्या असेल तर त्याला तो काय पकडणार व राज्यकन्येची विवाह कसा होणार?

बांबोबा

बांबोबा

तरी प्रतापच्या मनातल्या अगदी कोप्यात अशेच एक बंकुर जिवंत उरला होता. परंतु ज्या वेळी राजा संस्थान म्हणाला की आता राजकन्याला योग्य वन पाहिला पाहिजे तेव्हा माग त्याला पुर्ण निराशा वाटू लागली. राजकन्याला योग्य असे वनेक वर जवळपासच्या राज्यात होते. परंतु प्रसन्न होता त्यात निवड कोणाची श्रावधानी?

अशा परिस्थितीत प्रतापने एक साहसाचे काम केले. एक विचारी संघाकाळी राजकुमारी आपल्या सैविर्णिवरोवर उद्यानात जिहार करीत अथवा प्रताप घेव पाळतून होता.

Fullscreen

127

X

◀

▶

34 / 34

तेथे गेली आणि राजकुमारीला उचलून घेऊन पळून गेली त्याच तिला आपल्याच घरात गुप्तपणे ठेवून घेतले.

राजकन्याला कोणी उचलून नेल्याची बातमी राजाच्या कानावर काही मिनिटांत जाऊन पोचली म्हणून राजाने असे जाहीर केले की जो कोणी राजकुमारीला शपथ देईल त्याचा अर्ध राज्य मिळेल.

प्रचंडच राजकुमारीला उचलून घेऊन गेली असेल असे कित्येकांना वाटले. परंतु प्रचंडच्या मनात निर्गळच विचार येऊ लागले. आपणच राजकन्याला हुडकून बांधून दिले तर आपल्याच अर्ध राज्य मिळेल वसे शाले तर आपल्यावर कोण संशय करीत? म्हणून त्यात राजकन्याला शोध सुरू केला.

राजकुमारीला उचलून नेण्याची शक्ति असणारे तिघांचेवाहून जास्त तरुण राजधानीत नव्हते त्या घटनेच्या वेळी त्या भोजक्या लोकांपैकी कोण कोण होता हा सोप्टीची माहिती प्रचंडने सध्दी काढली. फक्त प्रताप कोण होता हे त्याला कळले नाही म्हणून त्याच्यावर त्याचा संशय होता.

मध्यरात्रीच्या सुमारास प्रचंड प्रतापच्या घरात शिरला. एका खोलीत प्रताप व राजकन्या बोलत असल्याचा आवाज त्याला ऐकू आला.

राजकुमारी म्हणत होती—“माझे तुझ्यावर प्रेम आहे, हे कसे काय वाटले तुला? प्रचंडला पकडून वेणाराणी विवाह करून देण्याचे वाटांनी आहीर केले होते व ती अड पुरी करणे माझे कर्तव्य होते. अशा परिस्थितीत आणखी कोणावर माझे प्रेम जाडणे शक्य तरी होते का? मू मनाचा गौरसमज करून घेऊन उगाच आपला जीव घोव्यात माझ बाळून घेतलास. तु आजच्या

आज मला शनवाड्यात पोचती कर तू तसे केलेस तर मी तुझ्या बिरुद कोणाला काही सांगणार नाही.”

“मी तुझ्यावर आपला जीव ओवाळून टाकायला देखील तयार आहे आज तुला मी असे कसे काय सोडू? तू माझ्याशी लग्न करून घे म्हणाराज आपल्या दोघांना नक्कीच क्षमा करतील, आता प्रचंड आहे कोण? तो तर केव्हाच येण? त्याला आता कोण पकडणार व तुझ्याशी विवाह तरी कोणाचा होणार?” प्रताप तिची समजूत घालीत होता त्याच वेळी घाराची कडी बाजली प्रताप राजकुमारीला अडविण्यासाठी पुढे होणार

जांकोरा

प्रतापच्या नोकरीनी प्रचंडला पकडून त्याला बरोबर घेऊन प्रताप राजाकडे नेता त्याच्या बरोबर राजकन्या पण होनीच.

प्रताप राजासमोर प्रचंडला उभा करून म्हणाला—“महाराज, हाच प्रचंड चोर! राजकन्या परत आलेली पाहून राजा खूष होला परंतु प्रताप म्हणाला ते ऐकून चकित झाला त्यानं प्रचंडला विचारले— कोण रे तू?”

“माझं नाव यशवीर आहे महाराज! मी एक गजूर आहे मजुरी करून मी मोठ्या कष्टाने पोंटाची ही छळमी भरतो प्रताप म्हणाला

‘ह्या मनुष्य प्रचंड आहे, ही गोष्ट खोटी आहे,’ असे सांगून राजकुमारी प्रतापकडे ओढ घालवून म्हणाली—‘या सांगण्यानें सड्या इच्छेविरुद्ध मला उभारून नेऊ होते. प्रचंड मेला आहे, असे झालेच मला खोड्या वेळा पूर्वी सांगितले होते मला सोडवून जाणारा वीर हा यशवीर आहे!

‘मी जाहीर केला प्रमाण आपले अर्थ राज्य यशवीरला देणार, मी आपले वचन मोडणार नाही उद्यां या प्रतापला काय शिक्षा करावयाची हे मी ठरवीन घाला प्रथम कैद करा’ राजा म्हणाला

राजाच्या शिपयानी प्रतापला अटक करून नेले. तंतर प्रचंड राजाला म्हणाला— “मी एक चिक्की कपाची म्हणतो. आपण प्रचंडला पकडून देणारशी राजकन्येचा विवाह करून देईन असे जाहीर केले होते त्याच्या मुळच किंमतीक अन्याय होत आहेत. आपण आपले ते वचन मागे घेतलेच आणि राजकन्येला तिच्या इच्छेप्रमाणे लग्न करायला परवानगी दिलीत तर मी प्रचंड कोण व कोठे आहे हे सांगू शकेन. तो जिबत आहे व राजधानीबाहेर कोठे ही येवेली नाही”

“तु खरे बोलतो आहेस का? मग कोठे आहे तो सांग” राजाने विचारले.

“मीच तो प्रचंड आहे, महाराज!” प्रचंड म्हणाला.

राजा चकित होऊन थोडा वेळ त्याच्याकडे पहात राहला तंतर म्हणाला “ठीक! तर तुझ्या राहण्याची मी थंथं व्यवस्था करून देतो. मू जाऊन शोप”

दुसऱ्या दिवशी प्रतापला दरबारात हजर करण्यात आले राजाने त्याला असुप्यभर तुलावासाची शिक्षा दिली त्यानंतर राजाने राजकुमारीला परत आपण देणाऱ्याला अर्धे राज्य देऊन त्याच्याशी तिचा विवाह करून

देण्याचा त्याने निश्चय केला असल्याचे जाहीर केले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले— “राजा! साऱ्या गोष्टी त्याच्या राजूला असून प्रचंडने आपले गुपित असे उघड करून कां सांगितले आणि आपल्यावर स्वतःच्या हातानं संकट कां ओढवून घेतलं? प्रचंडला पकडून आपण देणाऱ्या प्रतापशी राजकन्येचा विवाह करून न देता प्रचंड बरोबर तिचा विवाह करून कां दिला? या प्रश्नाची उत्तरे माहीत असून नू ही विस्ती नाहीस तर मुला त्यांचा परिणाम माहीतच आहे, तुम्हा डोळेमाची

तेवढ्यात पुढे जाऊन तिने दार उघडले. प्रचंड पुढे येऊन राजकुमारीला म्हणाला— “मी तुझाच आश्रय काढीत आला आहे”

प्रतापने प्रचंडाला जाऊन बरले दोघांची झटापट सुरू झाली, ती गावाच ऐकून प्रतापचे नोकर धावून आले

“एकदा घाला! हाच प्रचंड आहे प्रताप नोकरांना म्हणाला तो म्हणाला ते बरे की खोटे हे कोणत्याच माहीत नव्हते पण तसे बोलल्याने राजकुमारी व राजा दोघांच्या मनाचे समाधान हाईले मात्र प्रचंड मेला आहे अशीच त्याची स्वतःची समजूत होती

वांभर छकळें होऊन तुझ्याच पायांवर मीळू लागतील.”

ते ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला-“राजानं मज्जे ते करोबर होले. राजकुमारी म्हणाली त्यावरून प्रचंडला पकडून आपणाचे श्रेय प्रतापला देणे इष्ट नाही, हें राजाने ओळखले होते. प्रचंडला पकडून आपणाचे श्रेय प्रचंडलाच दिले पाहिजे म्हणून राजानं राजकन्यांचा विवाह त्याच्याशीच करून देण्याचे ठरविले. कदाचित् प्रचंडनं सांमिल त्याप्रमाणे, त्याला पकडून देणाराशीच राजकन्यांचा विवाह होईल ही अट राजानं काढून घ्यावी व राजकन्याला तिच्या इच्छेप्रमाणे विवाह करण्यास परवानगी द्यावी असे सांमिलजे आवश्यक कदाचित् राजकन्यांची इच्छा त्याच्याशीच विवाह करण्याची असावी असे राजाला वाटले असेल. राजकन्यांसाठी परत आणून पांचवी कन्याचे श्रेय प्रचंडला होते, म्हणून त्याला असे राज्य

देणे आवश्यक होते. अर्ध्या राज्याचा जो अधिकारी, म्हणजे बरोबरीचा राजा त्याला कैद करणे राजाला कसे काय शक्य झाले असते? प्रचंड स्वतःच मगड सारला, त्याला पण कारण होतेच. राजा त्याच्या विषयी काही माहिती काढण्याचा प्रयत्न करील तेव्हा त्याला जालं पुढील माहिती होईल असे देखील प्रचंडला वाटले. याशिवाय असे प्रसंगे की प्रचंडच्या मनात दुखा राजकुमारीशी विवाह करण्याची इच्छा होती. नाहीतर राजकुमारी माहिती झाल्याने ऐकून सोपार्थी आपला जीव धोक्यात घ्यायला तो तयार झाला नसता. फक्त राज्य-लोभाने तो असा बाहेर आला नसता त्यानं राजकुमारीच्या मुखासाठी आपला जीव धोक्यात घालायला भागं पुढे पाहिलं नाही.

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन पंगड होताना नेताळ भेतासह अदृश्य झाला व सांडाच्या फांदीला जाऊन लोंबकळू लागला.

सिंदबादच्या सफरी

सिंदबादला समुद्राच्या प्रवासाचा चोट आला होता तो उतारवयाकडे वळला होता. जामुण्यात बसून तेथेच्या होळ अपेष्टा त्याने सहन केल्या होत्या व्यापारात त्याला अलोट संपत्ती मिळाली होती जगजग सहरात सर्वात मोठा धर्मित म्हणून त्याची कीर्ती होती. खलीफाशी त्याची मैत्री होती. खलीफा करभणुकीसाठी सिंदबादला बोलावून घेई व त्याच्या प्रवासामधी रस्त्यावर वर्णन ऐके वशा स्थितीत त्याला पुन्हा प्रवास करण्याची व आपला जीव धोक्यात घालण्याची इच्छाच तबूबधने पाकळ नव्हते त्याला मुळा बाळांबरोबर उरलेले आयुष्य आरामात घालवावे असेच वाटे.

परंतु त्याला स्वतःच्या इच्छाविरुद्ध आपली एका सफरीवर जावे लागले. खलीफा हाकतुळ रशोद यांनी त्याला भेटायला येण्यासाठी निरोप पाठविला सिंदबाद

आल्यावर खलीफा त्याला म्हणाले-“सिंदबाद! मी इथियोपियाच्या राजाच्या पक्षाचे उत्तर पाठवाने म्हणतो नजराणा म्हणून मी काही वस्तू निवडून पण ठेवल्या आहेत हा नजराणा तू स्वतः माझ्या वतीने वादर करावा असे मला वाटते. तू भेटलास तर त्यांना पण किती आनंद होईल!”

वाता मला सफरीचा कटाळा झाला आहे, असे सिंदबाद मान बर करून खलीफासमोर कसे काय सांगणार? म्हणून तो प्रवासाला तयार झाला.

खलीफांनी त्याला प्रवाससचरिताडी दहा हजार दीनार दिले इथियोपियाच्या राजाच्या नावी एक पत्र व नजराणा तयार करवून सिंदबादला दिले. खलीफांनी दिलेल्या नजराण्यात एक लाल वस्त्रमल्लो गालीचा, शेंभरावर रेशमी ठाणं, श्वेत रत्नांनी मढवलेली एक सुरई व अस्सल अरबी

वालीचे पोरे वगैरे वस्तू होत्या शिवबाब त्या सर्व वस्तू भेऊन बसेच्याला आता. एका जहाजात असून इथियोपियाच्या मिथळा जहाजाचा प्रवास तीन महिन्यांचा होता तबराणा पाहून व मन बांधून इथियोपियाचा राजा फार खूब झाला. त्याचे खेळीफाव्या सीजनबाबद व उदाह विचारांबद्दल खेळीफांची फर प्रशंसा केली इथियो-पियाच्या राजाने सिद्दाबला त्याच्याच राज्यात कायम राहण्यासाठी फार आप्रह केला. परंतु त्याने परत स्वदेशी जाण्याची इच्छा दर्शवल्यावर खेळीफांना अनेक वस्तू भेट म्हणून देऊन त्याला निरोप दिला

सिद्दाबाब इथियोपियाच्या राजाचा निरोप घेऊन बसण्याला निघाला.

बारा अनुकूल होता, म्हणून प्रवास हलकाच झाला. वाटेत खीन नावाचे डोंड होते. तेथे व्यापाऱ्यांनी खरेदी मिठी करून घेतली. जहाज पुढल्या प्रवासाला निघावे एका वाळवंटातून गोरवांचा वाजस पडू लागला. बाल भिजू नवें म्हणून मेघकायड मालावर टाकण्यास आले.

तांदेलाचे बोलणे, जंगल संपले असेल जहाजाचा एकदम एक मोठा धक्का बसला प्रवाश्यांचा भीम बालीवर होऊ लागला समुद्रात मोठमोठ्या लाटा येऊ लागल्या. तीन दिवसांसाठी राडव करीत होते एका दिवसासाठी 'आ' पसरून जहाज मिळकत की पण त्यापूर्वी सिद्दाबाब पाण्यात उडी मारली होती त्यानंतर तिन्ही मासे आल्या वाटेने निघून गेले

देवमाझा बलजत मिळत असता एक फळी फुटून पाण्यात पडली. सिद्दाबाब त्याच फळीवर बसून पाण्याने वळवीत एका वेळावर वळून पोचला त्या वेळावर पुष्कळ फळ झाडे होती सिद्दाबाबला वेळावर एक नदी पण दिसली त्या नदीचा ओघ फार जोराचा होता ही नदीच शेवटी आपल्याला वाचविणार असे सिद्दाबाबला वाटले. माहीतर त्या सकाळीतून घाबरातून रात्री सायच्या सकाळीत एका नदीच्या प्रवाहामुळे त्याचे रक्षण झाले होते ते त्याला आठवले म्हणून त्याने बाडाच्या फांचा तोंडून त्या जंगली

काठावर दूर प्राणी आहेत मला ज काही सांगायलाचे होते, ते की समित्त, ह्या बुद्ध प्रत्यक्षाच्या भाष्यात जे असेल तेच होणार "

तांदेलाचे बोलणे, जंगल संपले असेल जहाजाचा एकदम एक मोठा धक्का बसला प्रवाश्यांचा भीम बालीवर होऊ लागला समुद्रात मोठमोठ्या लाटा येऊ लागल्या. तीन दिवसांसाठी राडव करीत होते एका दिवसासाठी 'आ' पसरून जहाज मिळकत की पण त्यापूर्वी सिद्दाबाब पाण्यात उडी मारली होती त्यानंतर तिन्ही मासे आल्या वाटेने निघून गेले

देवमाझा बलजत मिळत असता एक फळी फुटून पाण्यात पडली. सिद्दाबाब त्याच फळीवर बसून पाण्याने वळवीत एका वेळावर वळून पोचला त्या वेळावर पुष्कळ फळ झाडे होती सिद्दाबाबला वेळावर एक नदी पण दिसली त्या नदीचा ओघ फार जोराचा होता ही नदीच शेवटी आपल्याला वाचविणार असे सिद्दाबाबला वाटले. माहीतर त्या सकाळीतून घाबरातून रात्री सायच्या सकाळीत एका नदीच्या प्रवाहामुळे त्याचे रक्षण झाले होते ते त्याला आठवले म्हणून त्याने बाडाच्या फांचा तोंडून त्या जंगली

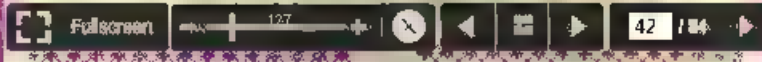
बलांच्या साह्याने एकीला एक जोडून बांधल्या व एक जुबुबी नाव तयार केली. त्या नावेत बसून प्रवाहाच्या दिशेचे नाव नईल तिलाड जाऊ लागला गाव बागा-सारखी नेमान चालू लागली

पाण्याला ओढ जास्त जास्त वाढू लागली. पाण्यातून फेस मिघत होता दुर्लभ ज्ञान्याचा एक विचित्र आवाज ऐकू येत होता समोर एका जांभी नदी एकाएकी अदृश्य झाल्या-सारखी सिद्दाबाबला दिसली. तेथे एखादा धववला असावा असे त्याला वाटले कारण नदीचा वळवला जोर पडताना नसा बाचाज येतो तसाच आवाज होत होता आता

आपण या घवघवत्यात नांदखरोबर कोवळणार व आपल्यावर कपाळ नाश मिळणार असे त्याला वाटले त्याने अस्लावर भरवसा ठेवून डेढ मिटरल आणि नांदेला पोटाशी घट्ट आवळून घरोत पडून राहिला नाश घवघवापर्यंत पोचल्याचे त्याला फळले होते परंतु आश्चर्य म्हणजे नाश एकाएकी एका बागेत एकदम थांबला

त्याने आश्चर्य चकित होऊन डोळे उघडून पाहिले. तो पावेसकट एक जळजळात सापडला होता जळट टाकणारे नदीच्या काठावर असलेले होते त्यांनी नाश काठावर बांधून आणली.

सिंदबाद यंढीने धरधर कापत किताया-वर मिश्रित पडून होता एक पांढरी दाडी असलेला मनुष्याने खवळ येऊन त्याच्या अंगा लांबावर हात फिरवित सिंदबादच्या अंगावर एक लोकरांचे पांघरूण टाकले. परंतु त्याने सिंदबादने अंग कोळले.

म्हातान्याने केलेल्या शुश्रूषेबुळे सिंदबादच्या अंगात हळूहळू उष्णता येऊ लागली. तो उठून बसला, परंतु त्याच्या पांढरातून शब्द उमटत नव्हता त्या परिस्थितीत म्हातारा सिंदबादला आंघोळीच्या खोलीत घेऊन गेला त्याच्या अंगाला सुपथी इथ्य व तेले कोळून त्याला छान ओधील घातली आणि घरात घेऊन जाऊन त्याला जेवायला वाढले. म्हाताराना व त्याच्या वारच्या सर्व लोकांनी सिंदबादला सोठ्या प्रेमान वागविले. म्हातारान्याच्या गैर हजेरीत देखील त्या म्हातार्याचे नांकर सिंदबादच्या संवेला इथर असत सिंदबाद त्या म्हातार्याच्या घरी तीन दिवस राहिला तीन दिवसात सिंदबादची तब्येत उत्तम सुधारली चवथ्या दिवशी म्हातार्याने सिंदबादला विचारले— 'मुला काही फट असेल तर सांग अल्लाच्या मेहरबानीने मी त्या वेळी तेथ हाता आणि तुला बांचवू शकलो. कोण तू? कोणत्या देशात राहणारा?'

सिंदबादने म्हातार्याचे मन पूर्वेक आभार मानले आणि थोडक्यात आपली कथा वहाणी सांगितली पुढील वर्षांनंतर व्यापारासाठी नव्हे तर खलीफ्याच्या हुकमाचे पालन करण्यासाठी त्याने तो प्रवास केला होता व्यापारासाठी पण थोडा माल घेऊन निघाला होता म्हातारा म्हणाला असे असले तर तू आपला माल विकून टाक त्या मालाला जागली किंमत येईल'

सिंदबाद म्हातारा म्हणाला ने एकून चकित झाला तो कोणत्या मालाची गोष्ट विचारित आहे हे त्याला कळना कारण त्याच्या जवळ तर माल नव्हताच तरी सिंदबादने आपले आश्चर्य उघड दर्शविले नाही व म्हणाला— 'ठीक आहे पाहना

इथर कुठाला? कळ नाबारात चांगली किंमत मिळेल बल तवफाही करू, किंमत मिळाली नाही तरी हरकत नाही माल माझ्या कोठारात पडून राहील' म्हातारा म्हणाला

आपली मर्जी! आपण म्हणाल ते कबूल! मी आपला पाहुणा आहे मला विचारण्याची गरजच काय? आपल्याला वाटेले ते करावे' सिंदबाद खानपण म्हणाला

दोध बरोबर बाजार पेठेत गेले. तेथे आपली जुजुबी नाव गाहून सिंदबादला आश्चर्य बाटले ती नाश दलाल व व्यापारी लक्षपूर्वक पाहत होते एक व्यापारी म्हणाला— 'कोव पण सुंदर बंदन आहे? असला उत्तम माल मी बापूची कोठे पाहिला नाही'

तेव्हा, त्याची जुजुबी नाव बंदनाच्या लाकडाची होती हे सिंदबादच्या लक्षात आले पण त्याने आश्चर्याची एक रेखा देखील तोंडावर दिसू दिली नाही

त्याच्या नावेचा लिखाव होऊ लागला बाकी एक हजेर दीनारोपासून सुरू झाली

एकश दोनार एका पेटेन ठवून सिद्धवादला दिले. जेवापला वसत्यावर होळतां होळतां म्हातारा म्हणाला "मुका! मला भुलया नाही. माझ्याजवळ अलोट संपत्ती आहे. मी मांडमोडया हुद्यावर कामे केला आहेत मला एकश एक मुलगी आहे. तू तिच्याशी लग्न करून म्हाबला तयार झालास तर माझ्या या अलोट संपत्तीचा भागस तूच होशील."

"मी आपल्या इच्छेविरुद्ध काही एक करणार नाही" सिद्धवादला कंठ भरून बोलला होता.

य दहा हुजारांपर्यंत वाढत गेली लिलाव करणाऱ्याने सिद्धवादकडे बळून पाहून विचारले- 'वहा हुजाराची बोली माव्य करायची का?' परंतु सिद्धवादाने नकाराची मान हलविली.

तेव्हा म्हातारा सिद्धवादला म्हणाला- 'हे पहा सिद्धवाद! पाहून जास्त किंमत मिळेलतं नशा घाटत नाही. पाहिजे तर मी अंबर दीनार जास्त देऊन विकत घेते.'

'तुम्हालाच हवी असेल तर मी तरी नकार कसा काय देणार?' सिद्धवाद म्हणाला. नोकरांनी म्हाताऱ्याच्या कोठारात नाव देऊन ठेवली. म्हाताऱ्याने दहा हजार

लगेच म्हाताऱ्याने माजी व सखीबादांना बोलावून क्षणविल आणि त्या सखांच्या समक्ष आपल्या मुलीचे लग्न सिद्धवादशी करून दिले. म्हाताऱ्याची मुलगी काय सुंदर होती तिच्या अंगवर भूखवान बसवालकार होते. त्या मुलीबरोबर सिद्धवादाने पुष्कळ दिवस आनंदाने संसार केला.

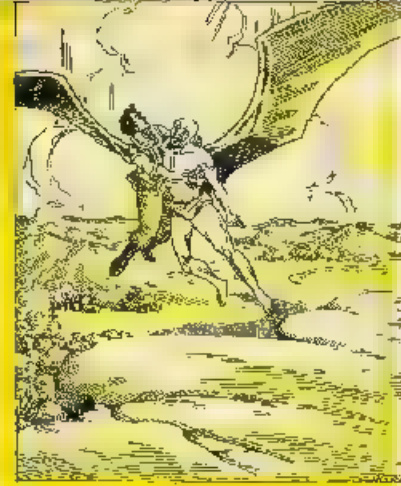
पुढे काही दिवसांनी सिद्धवादचा म्हातारा सासरा वारला. सिद्धवादाने वाटासादाने त्याची अंखेपटी श्रिया खपूय केली. म्हाताऱ्याच्या सनं सपत्तीला तोच वारस होता म्हणून तोच त्या प्रवेशाना प्रमुख

नेमका यला त्याने त्या देशाच्या रीति-रिवाजानुसार प्रवेश पाळून केले.

त्या गावात दरवर्षी एक दिवस मोठे महोत्सव वर्षी बसत म्हणून एका दिवशी त्या देशाच्या रहिवाशांना पंख फुटत दिवस भर हे आकाशात विह्वर करीत. फक्त नायका मुलांना पंख फुटत नसत ते गावातच जमिनीवर रहात.

आता अनेक शाल वी सर्व पुरुषांना पंख फुटले. पंख फुटले नाहीत हे एकदम सिद्धवादला म्हणून सर्व पुरुष आकाशात विह्वर करू लागले. नेव्हेर ही एकदा बायकांमुळांबरोबर जमिनीवरच राहला त्याने अनेकांना विचारले की त्यालाय का नाही पंख फुटले? परंतु कोणी त्याला उत्तर दिले नाही.

त्याने एका व्यापाऱ्याला एक मोठी शकस कबाळ दिली होती त्याला तो म्हणाला- 'मला तू आपल्याबरोबर आल्यात उडवून घेऊन या' त्या प्रसंगे सिद्धवादाने त्या व्यापाऱ्याच्या अगाला स्वतःला बांधून घेतले आणि त्याच्या बरोबर आकाशात उडू लागला. तेव्हा सर्व जवळ आवासातले त्याला घाटले त्याला गवदीचे शोणे ऐकू येऊ लागले

श्री आनंदाच्या शरणात ओरडून म्हणाला- 'बल्ला! तुझी छीला अगाध आहे!'

दुसऱ्या क्षणास सिद्धवाद त्या व्यापाऱ्याबरोबर सगडासारखा वेगाने जमिनीकड खाली जाऊ लागला. परंतु सुदैवाने दोघ एका डोंगराच्या शिखरावर मुखरूप उतरले व्यापारी रागान एकदा सिद्धवादकडे पाहून पुच्छी भाकाशात उडू लागला.

सिद्धवाद प्रचंडाताप कळू लागला त्याला काय कराने, हे सुचना स्वाव वेळी दोघे तरुण सिद्धवादकडे येत असलेले त्याला दिसले. त्याच्या हातात खोपाच्या काठया होत्या. सिद्धवादाने त्यांना एक बोन प्रकन

लाकूडफोड्यां एका जागी बांबला आणि कुऱ्हाड घेऊन लाकडे तोडू लागला आणि पळून जात नसून लाकडे तोडायला निघालो होतो, हे त्याला दारुबायलेने होणे

लाकूडफोड्याची बायको पण महावस्ताद होती जंगलात कसला तरी पाऊल किंवा बापवाणी झुळी सोपत ती फिरत अस्तव्याचे दाखवित होती. लाकूडफोड्याला एका एकी त्याची बायको एका जुन्या बडक्या विहिरी-कडे जात असलेली दिसली. त्या विहिरीच्या नजळ्या काढंती झुकने व रानत उगवलेले होणे त्यामुळे तेथे विहीर असल असेदेखील कोपाळा कळव्यासारखे नव्हते. त्या विहिरीत

पडून ती मेली तर तिची पीडा परस्पर मिटेल असे लाकूडफोड्याला वाटले परंतु तो स्वभावानं मायातू होता तो बांठधान ओरडून तिला म्हणाला- 'तिकडे एक पडकी विहीर आहे, पुढे जाऊ नकोस!'

आपल्याला भीती दाखवून घरी परत घाटाविषयासाठी तिचा स्वरय काढंच काही तरी सांगत असावा असे तिला वाटले व ती हट्टाने पुढे गेली आणि विहिरीत पडली

'बापत्या बापाची पळे नोण!' असे म्हणत लाकूडफोड्या कुऱ्हाड खांचावर टाकून घरी निघून गेला. रातभर त्याला शांत झोप आली

परंतु दुसऱ्या दिवशी उठल्याबरोबर त्याचे मन त्याला साऊं लागले. ती किली झाडखोर असली तरी देवाला साक्षी ठेवून आपण तिच्याशी लग्न केले आहे तिला त्या संकटातून बांधविणे हे आपले कर्तव्य आहे असा विचार करून तो त्या विहिरीकडे निघाला. त्याने विहिरीत डोकावून पाहिले पण त्याला वात कोणी दिसले नाही त्याने आपले उपरणे विहिरीत सोडले व म्हणाला- 'अण ए! बाई हे उपरणे घट्ट घरून देव! मी तुला बाहेर ओढून

काढील!' असे सांगून त्याने उपरणे वात सोडले

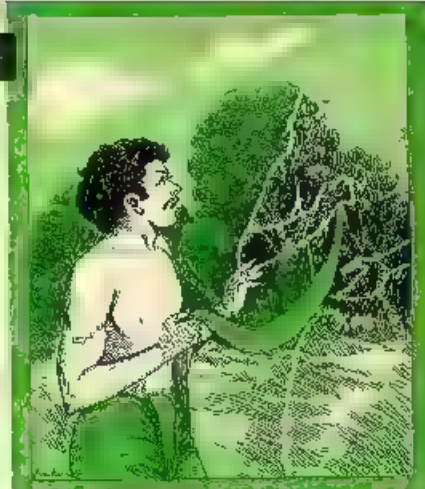
परंतु विहिरीतून त्याला काहीच उतर मिळाले नाही तरी विहिरीत सोडलेले उपरणे बड वाटू लागले तेव्हा त्याने ते वर ओढले

उपरणं वर आल्यावर त्याला त्याची वातको दिसली नाही. तिच्या एवजी एक पिशाचीण उपरणे धरून वर आली. तिला पाहून त्याला भोंबळ आल्यासारखे झाले पिशाचीण लाकूडफोड्याला म्हणाली-

'मित्र नकोस! तू याच केवडे मोठ पुण्यकार्य केले आहेस त्याची तुला कायना-देखील नसेल. मी एका मोठ्या संकटातून बांचले मी तुझे हे उपकाराचे व्हण फडण्याचा प्रयत्न करीन

मी उपकार केला? ती कसा काय! लाकूडफोड्याने बाबरेत बसित होऊन विचारले

'मी काय सांगू? मी किरयेक घर्षा-पासून या विहिरीत पडून होते पण मला कधी कोणी वात दिला नाही. काल एका व्यंकर मांडखोर बाईशी माझी गाठ पडली ती भंटकी तेव्हापासून माझ्या घनाला शांती नव्हती व मला देवासारखा

पावलास व आज माझे रक्षण केलंस' तुला माहीतच असेल, या देशाच्या राजाची मुलगी अप्सरेसारखी सुंदर आहे मी तिच्या मानेवर जाऊन नसतों राजा तिच्या मानवरवे भूत उतरविण्यासाठी यंत्रनष्ट व औषधोपचार करील. पण खगल त्यात यश येणार नाही. राजा हताश होऊन गेला की तू त्याच्याकडे जाऊन, तू भूत उतरवून शायला तयार असल्याचे सांग भूत उतरविण्याच्या कामी मी तुला मदत करीन राजा तुला त्या उपकाराबद्दल काही तमी बसित देईल समजले?' पिशाचीणाने विचारले

‘पण पिशाचिणीला उतरवायचे कसे हे मला कोठे नाहीत आहे?’ लाकूडफोड्याने विचारले.

“तू आल्याबरोबर मी राजकन्येच्या मानेवरून पडून जाईन तू एखाद्या मोठ्या मात्रिकासारखा आव आणून मज म्हणू लाग” पिशाचीण म्हणाली.

लाकूडफोड्याच्या आनंदाने घरी निघून गेला पिशाचीण राजबाड्याकडे निघाली लाकूडफोड्याच्या बायकोचे काय झालं कोणी विचारपूस सुद्धा केली नाही.

पिशाचीण तिकडे, राजकन्येच्या मानेवर जाऊन बसली राजकुमारी मोठयाने

ओरवून डोके आपटू लागली काही वेळाने ती नश्ट होऊन पवली तेव्हा रात्रीची तिला एका पलंगावर नेऊन निजविले.

राजाने राजबैद्यांना बोलावून इलाज करायला सांगितलं पण काही कायदा माजत नाही. नंतर राजाने मांत्रिकांना बोलाविले पण मांत्रिकांचे प्रयत्न पण फुकट गेले. राजकुमारीच्या मानेवरचे भूत कोणीच उतरवू शकत नाही.

राजाने त्यानंतर काही व्योतिरूपाना विरोप पाठवून बोलाविले त्यांनी पंचांग पाहून मुलीची जन्मकुंडली पण पाहिली त्यांनी वेदोक्त पद्धतीने शांत करविली परंतु ते सर्व प्रयत्न पण फुकट गेले. आता राजाने शेवटचा उपाय म्हणून राज्यभर श्वशुर पिढविली की जो कोणी राजकुमारीचे भूत उतरवून देईल त्याच्याशी राजकन्येचा विवाह करून देण्यात येईल या शिवाय तोच मादीला दारस पण होईल.

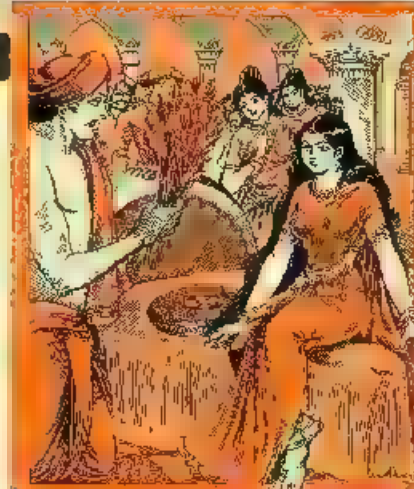
लाकूडफोड्याला बायको निघून गेली त्या दिवसापासून चांधी मिळाली होती. त्याची घरीही त्याला बसी सोडणार नव्हतीच. परंतु एक शंभकुरळ बायकोच्या कचाट्यातून सुटका मिळाल्याबद्दल त्याला फार आनंद झाला होता. त्या आनंदात तो,

त्याला पिशाचिणीने जे काही सांगितले होते ते सर्व विसरून गेला होता.

अशा स्थितीत त्यान दबडी एकली तेव्हा त्याला सर्व आठवलं. ‘ही दबडी घिटणा-च्याला म्हणाला-’ मी राजकुमारीचे भूत उतरवून तिची सभ्यत ठीक करून देतो तिचा जीव भोक्कत आहे, तू मला ताबडतोब राजाकड घेऊन जा.

लाकूडफोड्याला त्यांनी राजबाड्यात नेले ह्या गरीब लाकूडफोड्या राजकन्येचा इलाज काय करणार, असे राजाला वाटले तरी पाहू या, असा विचार करून राजाने त्याला हुंकर दिले.

लाकूडफोड्याला राजकन्येच्या महालात नेण्यात आले. पाणी मागवून त्याने हातपाय धुवून हातात पाणी घेतले व मंत्र म्हणत त्यासारखे दाखविले ओठातल्या ओठात त्याचे पुटपुटणं ऐकून सर्वांना तो खरोखरच मांत्रिक असवा असे वाटले. त्याने राजकन्येच्या कपाळावर व गालावर हात फिरवून हात झाडले, त्याबरोबर राजकन्या घडून बसली आणि खारीबाजूला बसलेल्या लोकांकडे चकित होऊन हसू लागली तिला काही झालेच नव्हते असे सर्वांना वाटले, राजबाड्यातल्या

लोकांना त्यामुळे जो आनंद झाला तो काय वर्णावा?

राजाने वचन दिल्याप्रमाणे लाकूडफोड्याला उच्चमौल्य वस्त्रांप्रमाणे देऊन एक मोठी मेजबानी दिली आणि राजकन्येचा लाकूडफोड्याशी विवाह करून दिले.

राजकुमारीच्या संगतीत लाकूडफोड्याच्या आयुष्यात एकदम बदल झाला. त्याला तेथे स्वर्ग मिळाल्यासारखे सुख मिळाले, पहिल्या बायकोने त्याला जे काष्ट दिले होते ते तो जणू काही विसरून गेला.

राजकुमारीला सोडून पिशाचीण शेजार-च्या जाणखी एका राजकन्येच्या मानेवर

बसली ते भूत उत्तरविष्याचे अनेक प्रयोग करून त्या देशाचा राजा होतास झाला तेव्हा त्याला आपल्या शेजारच्या राजाच्या राजकन्येचे भूत एका माणसामने उतरविल्याचे आणि राजाने त्याच्याशी आपल्या त्या मुलीचे लग्न करून दिल्याचे कळलं

त्याने लाकूडफोड्याच्या सासऱ्याकडे वृत्त पाठवून मुलीचे भूत उतरविण्यासाठी आपल्या जांबयांना पाठवावे वशी विनंती केली राजाचा वृत्त म्हणाला—“महाराज! आमच्या महाराजांनी आपल्या जांबयांशी द्वितीय पत्नी म्हणून आपल्या कन्येचा विवाह करून देण्याचे कबूल केले आहे.”

सासऱ्याच्या आशेप्रमाणे लाकूडफोड्या शंजारच्या राजाकडे गेला, तो हातपाय धुवून मंत्र म्हटल्यासारखे फुटफुटला आणि त्याने राजकन्येच्या कपाळावर हात फिरवला

या संपन्न पिशाचीन पळून गेली नाही गुप्तार्पणं तिनं लाकूडफोड्याच्या कानात

सांगितले की मी उपवाराची फेड केली आहे मी या राजकुमारीला सोडून जाणार नाही मी हट्टच धरलास तर मी हिला सोडून जाईन व मुझ्या बायकोच्या अंगात शिरून बसून तुम्ही खोड भोडीन.”

लाकूडफोड्या म्हणाला—“या राजकन्येशी माझा काही एक संबंध नाही. मुला पाहिजे तर तू माझ्या बायकोला घे. मी आपल्या पहिल्या बायकोपासून स्वतःचा बचाव व्हावा म्हणून तर एका राजकन्येशी लग्नाला तयार झालो. ती भांडकुवळ विहिरीतून निघून भाळा शोध काढीत इकडे सुट्टा आली आहे.”

पिशाचीन लाकूडफोड्याचे बोलणे संपल्यापूर्वीच तेंबून गेली होती ती कोठे गेली, पुढे कोणाच्या मानवर जाऊन बसली हे कळले नाही.

लाकूडफोड्याचा विवाह दुसऱ्या राजकन्येशी झाला दोन्ही राजकन्येबरोबर त्याचे पुढील आयुष्य सुखाने गेले

अड्यांची किंमत

एव तरुण नोकरीच्या शोधार्थ आपल्या गावाहून निघाली संघ्याकाळच्या सुमारास तो एका गावी येऊन पोचला. एका म्हाफारीच्या घरी जाऊन म्हणाला—“काकी! मला फार भूक लागली आहे मी फार दुखून आलो आहे, काही तरी खायला द्या.”

वाळ! तू अशा वेळी आला आहेस की तुला खायला द्यायला बराच काही उरले नाही रे! सहा अडो आहेत पाहिजे तर ती उकडून देते.” ती म्हातारी म्हणाली

तो तरुण मुलगा त्या गोष्टीस कबूल झाला. म्हातारीने सहा अडो उकडून त्याला खायला दिली. त्याची भूक भागली त्याने तिला विचारले—“काकी! अड्यांची किंमत काय वेळ?”

“अरे! तू काम देणार? एक पै दे पाहिजे तर.” म्हातारी म्हणाली

“माझ्याजवळ सोन्याचे एक नाणें आहे तुझ्याकडे त्याची ओड मिळेल का? त्याने विचारलं

“अरे! मी एक जरीब म्हातारी! माझ्याकडे इतके पैसे कोठून येणार? तू परत येते वेली आठवण ठेवून दिलेस की पुरे!” म्हातारी म्हणाली

तो तरुण पुढे निघाला. कितीक देश फिरत फिरत समुद्र पार करून एका बंदरात येऊन पोचला तेथे त्याने व्यापार करून अलीट पैसे मिळविले. कितीक वर्षांनंतर तो स्वदेशी परतला तेव्हा त्या म्हातारीच्या गावी आला आणि ताव्याची एक पै काढून म्हातारीला अड्यांची किंमत देऊ लागला

म्हातारी ह्मणार आहे होती तिने दोन तीन मितिटांच्या बोलण्यावरूनच तो पुष्कळ श्रीमंत झाला असल्याचे ओळखले व

म्हणाली—“वाळ! अंधाचा हिशोब कोठे एक हमडी असतो का?”

त्या तरुणाने खिात होऊन विचारले—
‘हिशोब बिशोब कसला काय?’

तू त्या दिवशी बी सहा अंडे खाल्लेस ती तू तशीच ठेवून दिली असलीस तर त्यांची सहा कोवडी झाली असती त्यांनी पुन्हा अंडा दिली असती. त्या अंड्यांच्या पुन्हा कोवड्या झाल्या असल्या असा प्रकारे हिशोब करीत गेलो तर पांढ सहा लाख तरी अंडी नकरीच होतील. मला अदाजे एक हजार सोन्याची नगणी दे आणि हिशोब पुरा कर, संपले.” म्हणतारीने हिशोब मागितला.

“काकी! मी इतके पैसे कोठून आणू हो?” त्या तरुणाने विचारले.

म्हणतारीने न्यायशास्त्राचा जाऊन फिराद केली की यां तरुणाकडून मला एक हजार सोन्याची नगणी मिळाली पाहिजेत, पण त्याने साफ नकार दिला आहे

न्यायशास्त्राने शिपायांचा पाठवून त्या तरुणाला बोलावून घेतले. त्याला कैदेत ठेवून घेऊन दुसऱ्या दिवशी निकाल देतो असे सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी या तरुणाला जेव्हा पुन्हा न्यायालयात बोलाविण्यात आले तेव्हा दुसऱ्या एका तरुणाने जखळ

येऊन त्याला म्हटले—“अहो, मी आतांच न्यायाशास्त्राचा अभ्यास केला आहे. आपल्या तर्क वकीलपत्र घ्यायला मला संधी द्यावी”

त्या तरुणाला आश्चर्यच काढले म्हणाला—“मला त्यात काही हरकत नाही.” थोडपा वेळाने न्यायाधिशाने वादी प्रतिवादींना बोलाविले

न्यायशास्त्राचा अभ्यास करणारा विद्यार्थी न्यायाधिशालाजवळ जाऊन म्हणाला—“न्याय-मूर्ती! मला एक निवेदन करावयाचे आहे आपण थोडा वेळ हा खटला सहाकुव करावा कारण मी या तरुणाच्या वतीन वकीलपत्र घेतल आहे. परंतु त्याच्या बरोबर बोलायला मला पुरेशी सवड मिळाली नाही”

“काल संध्याकाळी तुम्ही काय करीत होता हो?” न्यायाधिशाने सगाने विचारले

‘अमा कया! काल मी मुदमुदाच्या शंगा वेरण्यासाठी त्या भाजत बसलो होतो’ न्यायाशास्त्राचा विद्यार्थी म्हणाला

“तु तर महामूर्ख बिसतोस! वेरण्यात आणले की कोणी भाजतो का रे? भाज-लेल्या भुदमुदाच्या शंगा अवतील कसा?” म्हणतारीने खिात होऊन लगेच विचारले.

न्यायशास्त्री विद्यार्थ्याने म्हणतारीकडे आश्चर्य करीत पहात विचारले—“उकडलेल्या अंड्यांतून कोवड्या निघतात ना तथा उगवतील. उकडलेल्या वंड्याची पिढ्यान् पिढ्या वाढ होऊन कोंवड्या वाढत असतील तर भाजलेल्या शेंधाना अंकुर का कुटपार नाहीत?”

न्यायाधिशाला लक्षात त्याचा तर्क आला म्हणतारीची फिराद फुकट गेली न्यायाधिशाने तिच्या विरुद्ध निकाल दिला त्या तरुणाने न्यायशास्त्राला बक्षिस दिले आणि आपल्या गावी निघून गेला.

परिगत धरमाद्यान् पंडितान् भगवत्स्था,
तुणमिव क्षुब्ध लक्ष्मी नैवतान् धंरुणद्धि;
अभिनवमदरेखाश्याममंडस्थलानां
न भवसि विसर्तंतु दारिणं वारणामाम् ।

॥ १ ॥

[तानी पंडितांचा अपमान करू नकोस शुद्धी संपत्ति व वैभव त्यांच्यासमोर तुणवतु, म्हणजे गजबालारखे आहे मधोन्मत्त हल्लीचा कवचनाळानी बांधून उंचव्यान्ना मचल करणे माझे माच होईल का?]

अभोजिनी वनविहार विलासमेव
हसस्य हंतुं नितरां कुपितो विषाता,
नत्वस्व दुग्धचलधरविधौ प्रसिद्धां
वैदव्यकीर्तिमपहर्तुमसौ समर्थः ॥

॥ २ ॥

[प्रसादेव हेसावर रागावला तर त्याचा कवळे धडकून मसलेल्या सरोवरात विघरण न करवतास वाजा करू प्रजेला पण वृक्ष व पाणी निरनिराळे करून दाखविण्याची त्याची श्री शक्ती आहे ती बुर बाबू शकिल का?]

जयसि ते मुकुतिनो रसरिद्धाः कबीरचरा
नास्ति तेषां यश कयै जराभरणज भयं ।

॥ ३ ॥

[उत्तम कर्तोवी रक्ता कळून रससिद्धी ज्यांनी मिळविली आहे अशा कबीरचरांच्या यश म्हणजे कीर्ति कधी वेहता बाधकच किंवा मृत्यूचें पय नसते.

पंडित

एका दिवशी एक ध्यापारी एका शहरात व्यापार करण्यासाठी आला आणि आपला माम विकून त्याने एक हजार रुपय मिळविले. त्या दिवशी तो एक खोली भाड्याने घेऊन त्या खोलीत गेला.

व्यापाऱ्याने उठून पाहिले तर रुपयांची पिशवी नाहीशी झालेली. लगेच त्याने ती गोष्ट धर्मशाळेच्या मालकाला सांगितली. धर्मशाळेच्या मालकाने धर्मशाळेत उतरून त्या सर्व याचकरुंना एकत्र केले आणि सर्व सामान त्यासुद्धा घेण्यासाठी आपल्या नोकरींना सांगितले.

त्याच वेळी कल्लेदार मिश्रा असलेला एक आडदांड मनुष्य एक गाडावे घेऊन सजोर आला. त्याने ते गाडेठ धर्मशाळेच्या मालकाच्या पायाजवळ ठेवले व म्हणाला- 'माळक' हे गाडेठे आहे! सर्व पैसं बरोबर आहेत की नाही मीट तपासून पहावे. मीच

पैसे चोरून नेले होते. या सर्व मंडळींचा अपमान होऊ नये यासाठी मी स्वतः होऊन आपली चुक करून देतो आहे."

त्याचे म्हणजे ऐकून ध्यापारी खुब जाला. त्याने सर्व पैसे मोजून पाहिले आणि म्हणाला- "बरोबर आहेच तू सामान्य चोर दिसत नाहीस हे व इनाम!" जसे पातून तो ध्यापारी चोराला काही पैसे देऊ लागला.

पण त्या चोराने नकार दिवून म्हणाला- "चोराला दंडच कराक्याचा असतो त्याला वसिस किंवा इनाम द्याक्याचे नसते मी चोरी कधी केली हे नाही विचारलेत? तुम्ही आपला माल विकून पैसे घेऊन निघाळात तेव्हा मी तुमच्या पाओपाड मिघालो तुम्ही खोली भाड्याने घेण्यासाठी मालकाजवळ बोलत होता तेव्हा कोणत्या खोलीत कोण उतरणार आहे हे मी लक्षा घेतून ऐकून घेतले मी त्या खोलीत आधीच

लकाराम वि. जाधव

जाऊन खाटेखाली लपून बसलो सुम्ही झोप-
त्यावर जोरू लागलात तेव्हा मी लुमची
पैशाची पिशवी जशी उचलून घेतली न
मांजराच्या पावलांनी शेजारच्या काठीस
असलेल्या खोलीत असा निघून गेलों. असे
म्हणत चोर व्यापाऱ्याच्या समोरून पैशाची
पिशवी उचलून बंडून काळोखाच्या खोलीत
शिरला आणि क्षणापासत आंबोळीच्या
खोलीच्या भितीवरून उढी मारून त्रंगलात
निघून गेला.

चोर पुन्हा परत येईल असे वाटून ते
चोराची वाट पहात बसले परंतु तो वरतच
वेळ न आलेला पाहून खरी वस्तुस्थिती

त्याच्या लक्षात आली तो सामान्य चोर
नव्हताच सर्वासमक्ष त्यान चोरी केली हातो

त्या चोराचा एक शिष्य होता त्या
शिष्याने एका श्रीमंत माणसाचा तसाच
पाठलाग केला होता त्या श्रीमंत मनुष्याच्या
हातात पिवळ्या रंगाची एक पिशवी होती
त्या पिशवीत सोन्याची नाणी होती ती
श्रीमंत मनुष्य पिशवीत सोन्याची नाणी
सरत होता त्यावेळी त्या शिष्याने त्या
श्रीमंत मनुष्याला पाहिले होते. म्हणून तो
त्याच्या पाठापाठ गेला होता

श्रीमंत मनुष्याने घरी आल्यावर नोकराला
पिशवी बराच ठेवून मांज्याभर पाणी आणा
यला सांगितले. नोकराने टेबलावर पिशवी
ठेवली धन्याला पाणी व्याणून दिले आणि
फराळाचे सामान आणायला निघून गेला.
मालक पाय धुवायला तांब्या घेऊन बाहेर
गेला. तो बाहेर पाय धुवीत असताना चोर आत
शिळून पिशवी बंडून सरला त्याच्या गुरूकड
जंगलात निघून गेला त्याने पिशवीची चोरी
कशी केली ते आपल्या गुरूला सांगितले

ते ऐकून गुरू म्हणाला-“तू चुकलास?
मालकाला नोकरावर संशय येईल व तो
त्याला मारहाण करू शकतो. आपल्यामुळे
दुसऱ्यांना कष्ट होतं काय नये.

“सुद्धा झाली, कात बरतो! नोकराला
काही कष्ट होऊ नये अशा काही तरी
उपाय करतो!” असे सांगून तो पिशवी
घेऊन तो त्या श्रीमंताच्या घरी गेला

चोराच्या गुरूला वाटले होते अगदी
तसाच तो श्रीमंत मनुष्य आपल्या
नोकरावर संशय घेऊन त्याला खांब्याकड
बांधून विचारीत होता-“बोल! कोठे
ठेवली आहेस पिशवी लपवून नाही तर
तुम्ही चामडी लोळवीत

“मला काही माहित नाही मालक! मी
पिशवी बराच टेबलावर ठेवून पाणी आणून
दिले. नांकर रडत उत्तर देत होता
इतक्यात चोराच्या शिष्याने हाक मारली
आणि पिशवी त्या श्रीमंत माणसासमोर
ठेवीत म्हणाला-‘मालक! मी सुवाच-
मिहाचा नोकर आहे आपण थोडक्या
वेळापूर्वी त्याच्याशी बोलतांना पिशवी तसेच
टाकून मिळी होती सुमान साहेबांनी ही

पिशवी आपल्याला देऊन यायला मला
पाठविले होते बरे तर येतो.” असे सांगून
चोराचा शिष्य निघून गेला

श्रीमंत मनुष्य घरी परत येते वेळी
सुमानच्या घरी गेला होता परंतु त्याने
पिशवी बरोबर घरी आणली होती हे त्याला
नक्कीच आठवत होते श्रीमंत मनुष्याने
नोकराला सोडले व विचारले-‘मूर्खा! मी
पिशवी घरी आणलीच नव्हती तर तू
पिशवी टेबलावर ठेवली होती, असे कसे
कसबू केलेस?

“साहेब! आपण म्हणालात की आपण
पिशवी माझ्या हातात दिलीत. म्हणून मी
देखील म्हणाली, नोकर म्हणाला

श्रीमंताने पिशवी लपवून पाहिली तर
आत सोन्याची नाणी नव्हती त्याच्या
ऐवजी पितळी तुकडे होते चबकशी केव्या-
वर फळले की सुमानकडे गेलं कोणी
नोकरच नव्हता

सोपा प्रश्न

एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे त्याला एकुलती एक मुलगी होती त्या श्रीमंताच्या घरी एक अनाथ मुलगा होता तो गुरे चरायला येऊन जाई, पण हुषार होता त्याचे नाव दीनानाथ असे होते

त्या श्रीमंताची मुलगी जानकी वयाने दीनानाथाहून लहान होती. तिला समवयस्क कोणीच नव्हते म्हणून जानकी त्याच्याशी बोलत असे. दोघांची खूप मैत्री जमली. तो श्रीमंत मनुष्य दीनानाथाला नोकरी-सारखा वागवीत नसे, आपल्याच घरच्या छोकर्यांकी एक मानित असे.

दीनानाथ व जानकी वयात बंडू लागली तसतशी त्यांची मैत्री परस्पर प्रेमात बदलत गेली. ह्या दोघांनी विवाह करून घेण्याचे रविले त्या श्रीमंत मनुष्याला ती गोष्ट कळली तेव्हा त्याने दीनानाथाला खूप मारले. अशा आकस्मिक दया दालविली तर बुल्ल्या

विषडेल असे देखील त्याला वाटले जानकी आपल्या बाबांना म्हणाली "बाबा यात दीनानाथाची काय वृत्त! सत्ता या जगात आणखी दुसरा कोणी पसंत पडेल असे वाटत नाही मी त्याला सोडून इतर कोणाशी लग्न करायला तयार नाही पाहिजे तर मलाच त्याच्या बद्दल पाहिले तितके मारा

त्यार श्रीमंत माणसाने त्या पुढे दीनानाथाला घरी ठेवून घेण्यात शहाणपण नाही असे ठरविले व म्हणाला— 'जानापसंत मी तुला संभाळले आणि आतां तूच मला सांपसारखा वागवला थावलास? माझी पोलीस मूर्ख निघाली तुला माझ्या मुलीशीच लग्न करावयाचे असेल तर धन व कीर्ती संपादन करून मग मी तुला मी एका वर्षाची सवड देतो वन व कीर्ती मिळविल्या- शिवाय माझ्या डोळ्यासमोर आलास तर

तुला उभा घिरून खाईन. लक्षात ठेव! चालता हो माझ्या डोळ्यासमोरून"

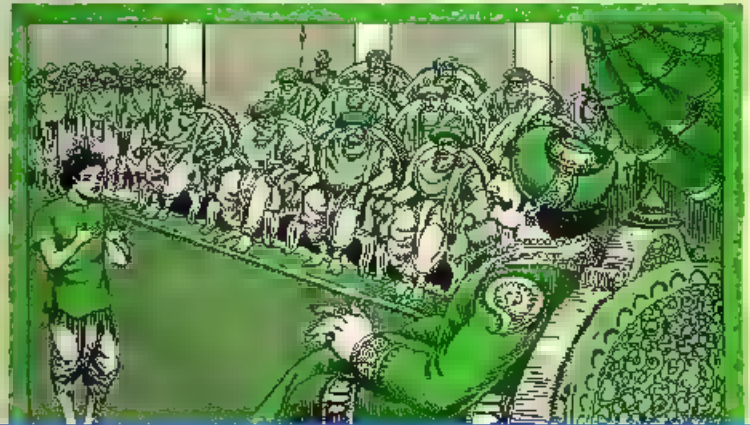
जानकी रडू लागली दीनानाथ गान कोडून निघून गेला. खडे गावात राहून वन किंवा किर्ती मिळणे अशक्य हे त्याला माहीत होते. म्हणून तो सरळ राजधानीच्या गावी निघून गेला.

दीनानाथ राजधानीत पोचला तेव्हा वरवारात पडितांभी तमा बाबू होती राजा दर वर्षी तीन दिवस पंडितांची सभा करीत असे त्यांची परस्पर भावार्थांची चहाओढ चाले. ह्या खडाओढीत वाटेल त्याला प्रवेश मिळत असे

त्या वर्षी तीन दिवसांमधून सभा चालू होत्या. परंतु कोणी कोणाला जिकू शकला नाही. मोठ्यात मोठ्या समस्यांची पूर्ती कोणीतरी करीत असे सभाकाळपर्यंत एक न एक पंडिताला जय मिळविणे आवश्यक आहे राजाने पंडितांना पुष्कळ प्रोत्साहन दिले पण काही एक फायदा झाला नाही सभा फुकट जाणार असे वाटू लागले

राजाने निराश होऊन विचारले— 'प्रेक्ष-कार्यांकी कोणाच्या काही प्रश्न विचारावयाचा आहे कोण? खुशाल विचाराय.

पंडितस हात पांथ गाळून बसले होते तर हसरांपेकी कोण काय प्रश्न विचारणार?

म्हणून कोणोच काही बोलला नाही फक्त दीनानाथ उभा राहून म्हणाला— 'महाराज? मी एक सामान्य मनुष्य आहे म्हणून मी एक सामान्य प्रश्नच विचारणार आहे."

राजाने दीनानाथाकडे परवानगी दिली दीनानाथाने तीन प्रश्न विचारले "एका रस्त्याच्या दोन विरुद्ध दिशेने दोघे जण चालत होते त्यांचे काय होतं? दोन भवतात तेव्हा काय होते? परस्पराना भटून पुढ जातत तेव्हा काय होते?"

ते प्रश्न ऐकून सर्व पंडित चकितच झाले. काही लोकांनी हे प्रश्न निर्विक असल्याचे सांगितले. राजाला पण तसेच वाटले कोणो पंडित या प्रश्नांचे उत्तर देणार नाहीत असे राजाकडे वाटले. म्हणून राजा दीनानाथाकडे म्हणाला— "फक्त प्रश्न विचारून काम धागत नाही त्या प्रश्नांची उत्तरे पण देण्याची क्षमती असली पाहिजे

तू बरोबर उत्तरे दिली नाहीस तर मी तुला शिक्षा करीन

दीनानाथ स्मित करून म्हणाला— माझे प्रश्न सरळ आहेत परंतुच विरुद्ध दोन्ही दिशांनी चालणारे समोरासमोर येतात, भेटल्यावर जवळ येतात व भटून पुढे गेल्यावर दूर जातात?"

समस्त हुजूर असलेले सर्व लोक त्या सांग्या प्रश्नांची संपी उत्तरे ऐकून हसू लागले. प्रश्नांची काही गुढ उत्तरे अश्या असे त्यांना वाटत होते. राजाने दीनानाथाच्या हुशारी बद्दल खूष होऊन त्या वर्षाचे वक्षिम त्यालाच देऊन टाकले

दीनानाथाने आपल्या बावी परत येऊन सांग्या गोष्टी आपल्या श्रीमंत भावाकडे सांगितल्या दीनानाथ वन व कीर्ती संपादित करून आल्यावर त्या श्रीमंत मनुष्याने आपल्या मुलीबरोबर त्याचा विवाह करून दिला

हुष राजाच्या बाबने राजपुरोहित पांडव उतरले होते तेथे आले आणि म्हणाले— "महाराजांनी आपल्याला भेटून आपली ओळख करून घेण्यासाठी मला पाठविले आहे आमचे महाराज पांडू राजाचे मित्र आहेत. आपल्या अनुकूला एका मुलीचे लग्न मध्य पांडवाशी व्हावे अशी त्यांची फार इच्छा होती पण आता ते कोणाली होत आहे हे कळावे म्हणून मी आजो व्हातरी आपण आपले कुळ गीत इत्यादीची माहिती सांगण्याची हुषा करावी"

श्रीशिवरामने पुरोहिताचा ख्या प्रकारे संस्कार करून त्यांना बसविला आसन दिले व म्हणाला— "आमच्या कुळ गोत्राचा परिचय ग्रहण केले व बाकी परत पाठवून दिले आपल्या महाराजांना कशासाठी हवा आहे?

आपल्या महाराजांनी राजकन्यांचे स्वयंवर रचून संत्सयबंद करील त्यांचे राजकन्या धरण करील असे जाहीर केले होते माझ्या भावाने मत्स्यगंडे कडून राजकन्याला जिंकले आहे. मला वाटते, एवढ्यावर तुमच्या महाराजांचे समाधान व्हायला हवे."

इतक्यात पांडवांना येऊन बांध्यासाठी हुष राजाने पाठविलेले खंय येऊन पोचले. पांडव निरनिराळ्या रथात बसले. शौपदी व कुंती एका रथात बसल्या. रथ राजवाड्याच्या दारात येऊन उभे राहले हुष राजाने नजराण देऊन त्यांचे स्वागत केले पांडवांनी फक्त क्षत्रियांचित वखराणे तेवढे ग्रहण केले व बाकी परत पाठवून दिले हुषदाने पांडवांकडे ध्यान देऊन पाहिले व

Fullscreen

127

64 / 84

मध्यम पांडव अर्जुनाशीच तिचा विवाह होणार होता. नंतर द्रुपद पांडवांना म्हणाला-“त्याकागृहातून गिसटून तुम्ही मूखरूप बाहेर पडल्यात हे माझे महद् भाग्य मी मानतो. तुमचे राज्य पुन्हा परत मिळवून देईन अशी मी प्रतिज्ञा करतो.”

त्यानंतर कुंती, पांडव आणि द्रौपदीला राहण्यासाठी उत्तमोत्तम महालांची व्यवस्था करण्यात आली. त्यात सर्व प्रकारे आराम होता.

आणखी काही दिवस लोटल्यावर द्रुपद पांडवांना म्हणाला-“आता द्रौपदी व अर्जुन यांचा विवाह करून द्यावा म्हणतो.”

“ते कसे काय शक्य होईल? मी व माीम त्याचे दोघे मोठे भाऊ अविवाहित असतां अर्जुनाचा विवाह कसा काम होईल?” युधिष्ठिराने सांका केली.

“ससे स्तेल तर मी आपल्या मुलीचे लग्न तुमच्या बरोबर करून घ्यायला तयार आहे.” द्रुपद म्हणाला.

“आपली मुलगी म्हणजे एक कन्यारत्न आहे. त्या रत्नाची पारख व आवड सर्वांना सारखीच आहे. आमच्या आईचा अर्थ सलक्ष्यसाठी आम्ही पांच वण तिच्याशी विवाह करणार आहो.” युधिष्ठिर म्हणाला.

द्रुपदाला ते ऐकून आश्चर्यच वाटले. म्हणाला-“एका पुरुषाचा विवाह अनेक कन्यांबरोबर होतो. पण त्या कन्येचा विवाह पांच वणांबरोबर करणे शक्य नाही. या संबंधी आपण सर्व कुंतीमाझा व द्रुपदमुन एकत्र वसून काय ते उपाय ठरवू.” द्रुपदाने त्या विषयी चर्चा तेथेच थांबविली.

त्याच वेळी काळ्या दूरणस्त्रे कृष्णाजिन धारण करून कृष्ण द्वैपायन तेथे आले. सर्वांनी त्यांना साधारे आज्ञा त्यांचे स्वागत केले. त्यांना बसोविले जाउन देऊन सर्व आपापल्या जागी येऊन बसले.

द्रुपद कृष्ण द्वैपायनाला म्हणाला-“महात्मन्! सर्व धर्माची व कर्तव्याची जाणीव असणाऱ्या युधिष्ठिराने म्हणजे आहे की माझ्या मुलीशी पांजही भावांचे लग्न झाले पात्रिच. आपण सर्व धर्माचे जाते व त्रिकल जातो वार्हां. आपणच सांगावे कोणत्याही युगात अनेक पुरुषांनी एका कन्येची विवाह केला आहे का? ही गोष्ट धर्मेविरुद्ध नाही काय?”

त्यावर युधिष्ठिर म्हणाला-“माझ्या तोंडून कधी अधर्माची किंवा अकर्तव्याची गोष्ट येत नाही. आम्ही सर्वजण आपल्या कन्येची एक मुलाने विवाहास तयार आहो. तेव्हा आपल्याला हरवत का अर्माची? या

हे नफ्तीच कोणी क्षत्रिय कसले पाहिजेत अशी त्याच्या मनाची सात्री पटली.

एका नांजनात सर्वांना वसण्याची व्यवस्था केली होती. राजा द्रुपद युधिष्ठिराजकडे येऊन म्हणाला-“आपण सर्व कोण, आम्हांला माहीत नाही. आपला पूर्ण परिचय मिळाल्या शिवाय आपल्या मुलीचा विवाह शास्त्रोक्त पद्धतीने कसा काय करावयाचा हाच मान्या समोर प्रश्न आहे. तशी मूलगी तुमची आहे, हे मी मान्य केलेच आहे.

ते ऐकून युधिष्ठिराने आपला सर्व परिचय दिला. तो ऐकून राजाच्या डोळ्यात आनंदाश्रु आले. वरण त्याच्या इच्छेप्रमाणे

विवाह आमच्या मातेची आज्ञापण तशीच आहे. मातेची आज्ञा पालन करण्यापेक्षा श्रेष्ठ धर्म कुठरा कोणता होऊ शकेल? प्राचीन काळातील गोष्ट विचाराल तर आमचेच म्हणणे बरोबर असल्याचे आपल्याला जाईल येईल. प्राचीन काळात गौतम वसात जन्मल्या अटिला नामक एका कन्येचा विवाह सात पुरुषांशी झाला होता. दाक्षायणी नामक मूनिक्त्वा प्रचेतस नामक इहा मुनींची पत्नी होती. या गोष्टी आपल्याला पुराणांवरून स्पष्ट कळतस.

त्यावर द्रुपदमुनाने आणखी एक शंका काढली. धाकटा बाऊ जर्जुन माने आपल्या

बांदीचा

बांदीचा

अद्भुत कौशलाने ज्या कन्येला जिकले तिच्याशी त्याच्या मोठ्या भावाचा विवाह कोणत्या आघाते होऊ शकेल! माझी बहीण कृष्णा इतक्या पुरुषाबरोबर तसा काय विवाह करणार?"

कुंती म्हणाली-"माझ्या तोंडून निघालेला शब्द खोटा ठरता कामा नये."

तेव्हा कृष्ण द्वैपायनांनी कुंतीला धीर दिल्या व म्हणाले-"राजन्! युधिष्ठिर म्हणाला त्यात अवघे असे काही नाही. तुम्ही या पांचही भावंडांबरोबर आपल्या मुलीचा विवाह करून देण्यात गौर असे काहीच नाही."

त्यानंतर कृष्ण द्वैपायनांनी द्रुपदाला एकांतात बोलावून नेऊन द्रौपदीच्या पूर्व जन्माची गोष्ट सांगितली.

प्राचीन काळी भौद्गल्य नावाच्या मुनींना इंद्रसेना नावाची बामकी होती. भौद्गल्यला कुष्ठरोग झाला म्हणून इंद्रनेनेला पतिसुख मिळाले नाही. आयुष्यभर ती पतीच्या सेवेत कष्ट करीत राहली. पुढल्या जन्मी ती काशीराजाच्या भोटी जन्मली. ती दिसायला फार सुंदर होती. तरी तिचा विवाह झाला नाही. म्हणून दुःखी होऊन तिने शंकराचे स्मरण करून तपस्व्या केली. शंकराने तिच्या तपश्चर्येवर प्रसन्न होऊन तिला दर्शन दिले व विचारले-"मुली तुला काय हवे ते माग. तिने "पति, पति, पति, पति, पति" असे पांच वेळा वार्द-वाईते म्हणले. पुढल्या जन्मी तिला पाच पती मिळतील असा शंकराने तिला आशीर्वाद दिला.

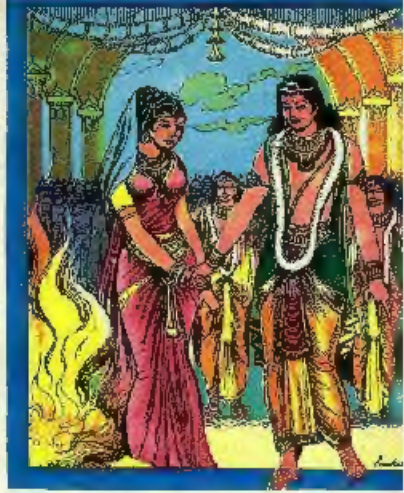
त्यानंतर काशीराजाच्या कन्येने शंकरा-जवळ विनंती केली की तिला पाच पती मिळाले तर त्या सर्वांची सेवा तिच्या हातून एकाच सारखी झडानी व पतींना पत्नीसुख समान मिळेल असा वर द्यावा. शंकराने तसा आशीर्वाद दिल्यावर शंकर

अंतर्धान पावला. तीच मुलगी द्रौपदीच्या रूपाने आज पंच पांडवांची पत्नी होणार आहे."

द्रौपदीच्या पूर्वजन्माचा वृत्तांत सांगून कृष्ण द्वैपायन द्रुपदाला म्हणाले-"प्राचीन काळी जसे विवाह होत असल्याची तदाहल्ये आहेत. नितंत नामक एका राजप्याला साल्नेप, शूरसेन, श्रुतसेन, सार व अतिसार नामक पाच पुत्र होते. त्याचे परस्परांवर फार प्रेम होते. त्या पाच भावंडांनी ज्योतिरुषी राजकन्या अंबिता हिच्याशी विवाह केला होता व तिला त्या पांचजणां-पाहून पाच पुत्र झाले होते. शोडकापात सांगायलाचे म्हणजे ही रीत पूर्वी होती.

व्याप्त मुनींनी द्रौपदीचा पूर्वे अन्न वृत्तांत व मुन्या काळातील एका कन्येशी पांच पुरुषांच्या विवाहाची गोष्ट सांगितल्यावर द्रुपदाने पांचही पांडवांशी द्रौपदीचा विवाह करून देण्यास संमती दिली.

त्याच दिवशी वांगछा मुहूर्त होता. पंच-पुष्प नक्षत्राची युती होती. म्हणून कृष्ण द्वैपायनांनी त्याच दिवशी हा विवाह समारंभ करवून घेण्याचा सल्ला दिला. द्रुपदाने त्या प्रमाणे विवाहाची तयारी सुरू केली. कापिल्य नगरीभर सर्वत्र केळ्याचे शांब जोट्यावर अग्निकुंड तयार करविण्यात

उभे करून तोरणे बांधण्यात आली. सर्व शहर भर रस्त्यावर बंदनाचा सडा घालण्यात आला आणि मोल्यांच्या गंगोळ्या काढण्यात आल्या. सर्व शहरात जिकडे पहावे तिकडे या मंगल कार्यासाठी लोकांची गर्दी जमा झाली. ब्रह्मवृंद वेदमंत्र म्हणू लागला. मंगलवाद्ये वाजू लागली. राज-वालयाच्या ईशान्य दिशेला विवाह मंडप उभारण्यात आला. प्रत्येक स्तंभाला हिरव्या रंगाची वस्त्रे गुंडाळण्यात आली. पांढव फुलांच्या माळांनी व पताकांनी सजविण्यात आला होता. सुवर्णाच्या जोट्यावर अग्निकुंड तयार करविण्यात

आले. स्वर्णपत्रात पवित्र तीर्थांचे पाणी ठेवण्यात आले.

बोहल्याजवळ शक्क पांडव स्नानादि करून व नवीन वस्त्रे परिधान करून आले. सुंदर वस्त्रालंकारांनी सजवून द्रौपदीला तिच्या सखींनी बोहल्यावर आणून उभे केले. वीम्य मुनींनी पुष्पाहुवावन आदि करून घेऊन प्रथम-द्रौपदी व पुढिलेराळा बोहल्यावर बसविले व होम करून प्रथम त्या दोघांचा विवाह करून दिला. त्यानंतर अनुक्रमे भीम, अर्जुन, नकुल व सहदेव यांच्याशी द्रौपदीचा विवाह झाला. दुसरे राजाने आपल्या जामातांना निर-

निराढी आमूषणे, धन, रथ, घोडे, हत्ती, दासदासी, गार्ह इत्यादींचा अहेर केला. पाच गांडवच त्याने जामाता झाल्यावर देवांची देखील वक्रदृष्टि जापल्याकडे बळणे शक्य नाही असे दुपमाला धाटले.

विनाहानंतर द्रौपदी संत-पुत्रात आली. अंतःपुरांतील स्त्रियांच्या सख्यभागी तिला एक डल्ल वासनावर बसविण्यात आले तिने उठून प्रथम कुंतीला नमस्कार करून आशीर्वाद घेतला.

पंचपांडवांबरोबर द्रौपदीचा विवाह झाल्याची वार्ता ऐकून कृष्ण सर्वांना अहेर करण्यासाठी माला. त्यानंतर कृष्ण पंच पांडवांबरोबर कापिल्य नगरीत पुष्कळ दिवस राहला.

काही दिवस गोटल्यावर इतर राजांप्रमाणे कौरवांना पण कळले की मत्स्यमेद करणारा तो कोणी ब्राह्मण तरुण नसून स्वतः अर्जुनच होता. सत्याना गढायुडाचे भ्रमनिरास करणारा दुसरा विसरा कोणी नसून स्वतः भीमच होता. असा तऱ्हेने लाक्षागृहात पांडवांना वाळून टाकण्याचा कट फितकटला.

दुर्योधन हस्तिनापूरच्या घाटेवरच असतांना त्याचा ही गोष्ट कळली. पांडवांचे

तशीच बलवत्तर असलेले पाहून दुर्योधन हाताक्षन झाला. तेव्हा दुःशासन आपल्या पडोळ्यांमागून म्हणाला—“राजा! अर्जुन हा हाहापाचा वेष धारण करून आला नसता तर द्रौपदी त्याच्या हाती लागली असती का? तो अर्जुन आहे हे आपल्याला पूर्वीच कळले असते तर आपण पांडवांना जिवंत सोडले असते का? पण आता त्या गोष्टी-बद्दल मनाला लावून घेण्यात अर्थच काय? बाहुबलापेक्षा दैवबल त्यांच्या बाजूला जास्त आहे.” अशा तऱ्हेने कौरव दुःखी मनाने पुरोचनची निथा करीत हस्तिनापुरी परत आले.

निवाहाची वार्ता कळल्यावर सर्वांत जास्त आनंद झाला तो विदुराला. त्याने ती आनंदाची वार्ता सर्वे प्रथम धृतराष्ट्राला जाऊन सांगितली.

द्रौपदीचा निवाह दुर्योधनाशी झाला असे ऋषीने समजून धृतराष्ट्राने द्रौपदीला

यस्त्राभूषणे लवकर वेळून घ्यायला आला केली. पण धृतराष्ट्राने ऐकण्यात काही तरी चूक केली असल्याचा निवुराला संशय आला. म्हणून त्याने पुन्हा द्रौपदीने अर्जुनाला वरल्याचे सांगितले आणि पांचही पांडवांची तिचा विवाह आल्याचे पण सांगितले.

ते सर्व ऐकून धृतराष्ट्र म्हणाला—“तर मग त्यात काय? ती छरे सांगू का? दुर्योधन यादिकपेक्षा माझे पांडवांवरच जास्त प्रेम आहे. ते पराक्रमी आहेत. वडिलांचा आदर कसा करावा हे त्यांना कळते. नीतिअनीति त्यांना कळते. दुपदाची रथांचा संबंध जाल्याने त्यांची शक्ती व कीर्ती वाढली आहे. मला सर्वांत जास्त आनंद झाला तो मी बदल झाले पांडव जिवंत आहेत.”

“राजा! तुम्ही बुद्धी धर्मदा अशीच राहो!” विदुर एवढेच म्हणाला.

लेनिनचे बालपन

[२]

लेनिनने नेहूनच करण्यापुरेची शक्ती कमावली. आम्ही पूर्वीच लेनिन वर्तत कसा मन लावून अभ्यास करी हे सांगितले आहे. लेनिन हुशार विद्यार्थी होता, हे तुम्हाला माहीतच आहे. म्हणून त्याला विद्याभ्यासात प्राविण्य मिळविण्यासाठी वास्तव मेहनत करावी लागली नाही.

लेनिन आपल्या घरच्या व इतर लोकां-संबंधी खूप गंभीरपणे विचार करून आपले मत बनवी. म्हणून त्याला आपल्या उणिवा छान कळू लागल्या होत्या. ही संकल्पने पाहून घेतली होती. विश्वविद्यालयात तो रॅज्युएंट व्हायच्या सुमारास असेल, त्या वेळी त्याच्या स्वभावात हेच एक विशेष लक्षण दिसून येऊ लागले. मोठा झाल्यावर त्याचा हा गुण जास्त जास्त विकसित होत गेला.

बलादिवीर लहान होता, तेव्हापासूनच तो आपल्या चारीबाजूच्या प्रदेशाचे सूक्ष्म निरीक्षण करीत असे. मी नेहमी त्याच्या या गुणाकडे लक्षपूर्वक पाहत आले आहे. तो मोठ्या चापलाक्षण्याने दुसऱ्यांचे दोष व उणिवा ओळखत असे व त्यांना खूप रडवून त्यात आनंद मानत असे. तो इतर गोष्टी पण विसरत नसे. दुसऱ्यांचे चांगले गुण तो उजवत असे. चांगली गोष्ट कोठे दिसून आली की ती शिकून घेण्यासाठी तो प्रयत्न करी. मला असे वाटते की लेनिनमध्ये हाच एक मोठा गुण होता.

लहानपणी तो कधी कोणत्याही गोष्टी बद्दल धर्मेड करीत नसे की आपत्प्रसंगात करीत नसे. मोठेपणीदेखील या दुर्गणांचा त्याला भयंकर तिरंकारा होता. १९२० मध्ये काम्समालच्या तिसऱ्या अधिवेशनात

